

דברי הקדמה ופתיחה - לא כל מה שנכתב על ספר הוא אמת

הנה מן המפורסמות, שחולשת הדעת וסתימת הלבבות מתגברת ומתגברת בדורות אלו עד מאוד, עד כדי כך שישנם בני אדם ששנים על גבי שנים לומדים תורה, ועמלים בה, ועדיין אינם מסוגלים להבין ולבחון מה הוא שקר! ועוד יותר גרוע מכך, אינם מסוגלים להבין מה הוא האמת! ואף שמסבירים להם ומראים להם בראיות חותכות את השקר הגס, אינם מסוגלים להאמין ולשנות מחשבתם אשר גדלו עליה.

וזו כמובן צרה גדולה עד מאוד. כי כאשר אדם אינו מסוגל להבחין מה הוא שקר, כיצד יראו חייו? כיצד יראו הדורות אשר יצאו ממנו? וכי בגלל שהדבר כתוב על ספר זה אומר שכולו אמת? ועל מנת להבין שהתוצאה הזו שאנו רואים היום, כלומר ההשקפה הזו שאנו רואים היום, היא אינה דבר חדש, אלא תוצאה של הקודמים להם. לכן עלינו להקדים כאן, את דבריו של רבינו הטהור באגרת ששלח לתלמידו יוסף, שמתוך האגרת אתה למד שהתנוכה הוא עם שני בני אדם שנקראו "ראשי ישיבה", אשר יצאו חוצץ נגד רבינו הטהור הרמב"ם.

וכותב הרמב"ם לתלמידו יוסף (אגרות הרמב"ם עמוד קכה מהדורת קאפח): בזה"ל: "וממה שאתה צריך לדעת בני, באמתת אמונתו [נשבע] בתורת משה רבינו, שאין לי ספק מכל הענינים שהזכרת במכתבך, ואני בטוח שכך אירע [אין אני חושד אותך שאתה משקר], אלא שאין מדותי כמידותיך בני, כי אני מוחל על כבודי מאוד, [אמנם] ואתה אינך יכול להתאפק. [אבל] אני, הנכונני הגיל והניסיון, נוסף למה שמחייב העיון [שאינו להגיב לאנשים המתרעמים והמכזים אותי].

ודע שאני לא חברתי ספר זה [משנה תורה] כדי להתגדל בו בישראל, ולא כדי שיתפרסם שמי, שאז [שאם תהיה כונתי לגדל את שמי] יצר לי [כאשר מכזים אותי] אם לא תתקיים מטרתי אשר בגללה חברתי. אלא חברתי [בדעת] תחילה [בראש ובראשונה] וה' יודע [שכך היא האמת, שחברתי בתחילה רק] לעצמי, כדי להתפנות מן החקירה והחיפוש למה שאזדקק לו, ולעת הזקנה, ולמען ה' יתעלה. לפי שאני באמת קנא קנאתי לה' אלהי ישראל בראותי אומה ללא ספר באמת, וללא השקפות נכונות ומדוייקות, ולכן עשיתי מה שעשיתי [פרסמתי זה הספר ברבים] למען ה' בלבד. עכ"ל.

עוד כותב רבינו הרמב"ם (שם אות ז): "ומדוע אתה מתפלא על התנהגותו [של מי שביזין] בדומה למדות הללו, אותו [אחד] שחונך מצעירותו באשליה שאין בדור כמוהו, וסיעוהו בכך הזקנה, והמעלה [שלו, בין בני אדם], והיחוס [של משפחתו], והעדר בעל ההבחנה באותו האקלים [כלומר פחיתות שכלו להבין האמת], וזקיקותו לבני אדם להחדיר לליבם אותו התבשיל הנתעב, שכל בני אדם מצפים לכל דבר הנשמע מן הישיבה או למתן תואר כבוד, ואותן ההזיות [הפיכת דרש לפשט, עניני מאניה, קמיעות, דרישה אל המתים וכו'] שנעשו להם בטבע. והיאך אתה מדמה לעצמך בני, שהם יגידו לדאגת הכרת האמת? עד כדי שיודה שהוא חסר? ויעקור כבודו וכבוד בית אביו?

זה מה שלא יעשהו כמוהו ולא מי שהוא יותר שלם ממנו. [כלומר בקושי ימצא בני אדם וכפרט

זקנים שיורו על האמת לאיש צעיר]. ואני יודע ברור שכל שנתפרסם שמי שם יותר, מביאו דוחק הנסיבות הוא והנוהים אחריו, וכל מי שרוצה שתהא לו מעלה בעיני הבריות, [יצטרך] להמעט את חבורי, ולהראות לבני אדם שהם יותר שלימים מכדי להזקק לעיין בו, ואף חולקים עליו, [ואמרים בדעתם], אילו רצה אחד מהם לחבר [חיבור כמו של], היה מחבר יותר טוב ממנו בזמן קצה, ואם יביאם הכרח הדברים [מפני שעושים הכל על מנת לכזות אותי, ילכו רחוק ויבואו] לפקפק בדתיותי [לומר שהיני גוי, ולא יהודי, וכן יעלילו שמועות רעות על] מעשי, [בהחלט] יעשו זאת.

וכל זה חי ה' [הריני נשבע] בני, אינו מצער אותי, ואפילו ראיתיו ונעשה בנוכחותי, אלא הייתי מדבר בנימוס ושותק או עונה לפי המצב, כי אשר נעלם מהם כאמת הוא יותר חמור מזה בהרבה. ואין אני דואג לנצחון עצמי, כי כבודי העצמי ומדותי לדעתי הוא להתעלם מן הסכלים, לא לנצח אותם במילים. עכ"ל.

ואנו למדים מן דבריו אלו של רבינו הטהור, שאותם בני אדם, לא רק שאינם רואים ומזהים את השקר, אלא אף מגנים הם את אנשי האמת, ומכזים אותם מתוך חוסר הבנתם ועיונם בכל דרך אשר יוכלו. ומה לנו לתמוה אם רבות כאלו יש בדורינו אנו? שלא רק שלא מודים על האמת, אלא אפילו השקר שרואים אל מול עיניהם לא מסוגלים להודות עליו. ודומה הדבר למה שאמר דוד המלך בתהלים (תהלים פרק קטו פסוק ד - ז): "עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון: ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יחגו בגרונם". ע"כ.

והנה עוד סיבה אשר נותנת לבני אדם להשאיר במחשבתם ולא להודות בשקר שגדלו עליו, הוא בגלל שטוענים בפיהם שהדברים כתובים על "ספר". ועל זה כבר כתב רבינו הטהור הרמב"ם באגרת תימן (עמוד קסה) "וממה שראוי לך לדעת, שהדברים האלה וכיוצא בהם - שוא וכזב. ולא יהיו לך לראיה [ותשתכנע שהם אמת] לפי [בגלל] שתמצאם כתובים בספרים, [כי אין בכך כלום כאשר הדברים הנאמרים הם שקר]. שהמכזב כמו שהוא מכזב בלשונו, כך הוא מכזב בקולמוסו, ואין זה נמנע עליו. והכסילים הבווערים [שאינן מוחם שלם] הם שיעשו אצלם לראיה אמיתית הדבר בהיותו כתוב, אין לנו להאמין סברות מפנים האלה, אלא מפנים אחרים". עכ"ל.

וגם אתם קוראים נעימים, אל תהיו חסים לעולם למי שכתב, ולמה שנכתב, ולא משנה מי זה יהיה, אלא תדרשו האמת, ואם אכן יכוח לעיניכם שיש שקר, או טעות, או דברים וענינים שגובלים באיסורים מן התורה, עליכם להודות ולומר, שהינם התעסקו בדברים אסורים, כגון דרישה אל המתים, הסרת כישופים [שהרי כישוף הוא מין ממיני עבודה זרה. וכל המאמין בכוח עבודה זרה, הרי הוא כופר בכל התורה כולה]. ועוד ועוד. וילמד כן מדוד המלך ומעשה כבשת הרש, שכן כאשר הדבר מושלך על דברים אחרים, שלא קשורים אל האדם עצמו, הינו חורג הדין.

ולאחר מכן מצאתי שכתב הרמב"ם (אגרת השמר עמוד קיב) הערת הרב קאפח הערה 8): "החולי הגדול והרעה החולה, שכל הדברים שימצא אדם כתובים [בספר], יעלה על ליבו בתחילה שהם אמת, וכל שכן אם יהיו ספרים קדמונים, [וכל שכן] אם נתעסקו אנשים רבים באותן

הספרים, ונשאו ונתנו בהן. מיד יקפוץ דעתו של נמהר [כמו בדורינו אנו, לומר], ש-אלו [ורא] דברי חכמה [הם]. ויאמר בלבן, וכי לשקר עשה עט סופרים [כלומר לחינם ישב מישהו וכתב חיבורים? לא יכול להיות שהשקיע כל כך הרבה ויצא ממנו שקר!]. [ויאמר הקורא עוד], [וכן] בחינם נשאו ונתנו [גדולי עולם] אלו, באלו הדברים? [ודע לך אתה הסובר דעה מופסדת זו, כן] זאת היא [הסיבה] שאברה מלכותינו והחריבה בית מקדשנו, והאריכה גלותינו, והגיעתנו עד הלום. שאבותינו חטאו ואינם, לפי שמצאו ספרים רבים ... שדברים אלו עיקר עבודה זרה [הם], וטעו ונהו אחריה, ודמו שהם חכמות מפוארות ויש בהן תועלת גדולה. ע"כ.

וגם בדורינו אנו, נכתבו ספרים, נכתבו מגילות, ונשאו ונתנו גדולי עולם באותם ספרים, ופלפלו בחכמות סרק, שאין בהם שום תועלת, ולהיפך הוא הנכון, מי שחקר מעט, ידע כי ימצא שם דברי מינות קשים החמורים ביותר שהיו משחר ההיסטוריה של העם היהודי. והרי לכם, כי הרמב"ם ראה את הגולה, וחכם עדיף מנביא. וזה מה שקורה בדורינו אנו.

נאמנות למסורת תורה שבעל פה - בעלי המשנה והתלמוד

והנה ברוך ה' הנותן ליעף כח, זיכה אותנו הבורא יתברך לחזור למקורות אבותינו הטהורים, לרבותינו בעלי התלמוד, ולמעתיק השמועה הנאמן שהיה כאן מבריאת העולם, הוא רבינו הטהור הרמב"ם. כמו שהעיד בלשונו רבי יוסף קארו בשו"ת "אבקת רובל", ודע כי ספר זה נכתב בסוף ימיו, ובו הוא מעיד כך (שו"ת אבקת רובל סימן לב): "ילמדנו רבינו קהלות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל בקולותיו ובחומרותיו דור אחר דור, מהו לכופ אותם לנהוג כ ... וזולתם מהאחרונים [שנאו אחריו] המביאים הסברות, או דילמא הזהירו מנהג אבותיכם ואם רבו במלכיות רבים מהו?

תשובה: מי הוא זה, אשר ערב אל לבו, לגשת לכופ קהלות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל, לנהוג כשום א' מן הפוסקים ראשונים ואחרונים. והא דאמרינן בפ"ק דעירובין: "תני, לעולם הלכה כבית הלל. והרוצה לעשות כב"ש עושה. כדברי ב"ה עושה. [הרוצה לעשות] מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע. [וכן הרוצה להתחסד ולעשות] מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה, עליו הכתוב אומר, "והכסיל בחשך הולך". אלא אי [אם עושה] כב"ש, [עושה] כקוליהון וכחומריהון. אי [ואם עושה] כב"ה, [עושה] כקוליהון וכחומריהון. [ע"כ לשון התלמוד].

והלא דברים קל וחומר! ומה אם בית שמאי דאין הלכה כמותם, [בכל זאת] אמרו אי כבית שמאי [אתה עושה, חייב אתה לנהוג] כקוליהון וכחומריהון. [קל וחומר רבינו] הרמב"ם ז"ל, אשר הוא גדול הפוסקים [כלומר שהיו מאז ומעולם] ו[לא זאת בלבד, אלא הוא הרב של] כל קהלות ארץ ישראל, והאראביסטאן, והמערב נוהגים על פיו, וקבלוהו עליהם לרבן, מי שנהגו כמוהו בקולותיו ובחומרותיו, למה יכפוהו לזונו ממנו? ומה גם אם נהגו אבותיהם ואבות אבותיהם, שאין לבניהם לנשות ימין ושמאל מהרמב"ם ז"ל. ואפי' רבו באותה העיר קהלות שנוהגים כהרא"ש וזולתו, אינם יכולים לכופ למעוט הקהלות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג כמותם. וליכא משום לא תתגודדו. ע"כ לשונו. ופשוט הדברים למבין.

ובתוך כל זה, בזמן שהרבה בני אדם מתעוררים להבין מה הולך כאן בדורינו ובדורות עברו. נציג בפניכם את השיח עם האדם המלומד לחצאין, אשר פוסח על שני הסעיפים, ואינו יודע להבחין בשקר אפילו שרואה כן מול עיניו, ועליו ושעל כמותו נאמר (רמיהו פרק ה פסוק כא - כב): "שִׁמְעוּנָא זֹאת עִם סָכַל וְאִין לֵב עֵינַיִם לְהֵם וְלֹא יֵרְאוּ אֲזַנַיִם לְהֵם וְלֹא יִשְׁמְעוּ: הַאוֹתִי לֹא־תִירָאוּ נְאֻם־יְהוָה אִם מִפְּנֵי לֹא תִחִילוּ אֲשֶׁר־שִׁמְתִי חוֹל וְכֹבֵל לֵים חִקְעוֹלִם וְלֹא יַעֲבְרֶנְהוּ וַיִּתְנַעֲשׂוּ וְלֹא יוֹכְלוּ וְהִמּוּ גְלִיו וְלֹא יַעֲבְרֶנְהוּ". ע"כ.

תחילת סדר ויכוח - מי זה סמאל

פלוני: "יש לי מישהו באחת הקבוצות, שאומר שאתם מתירים לומר את שמו של הס"מ [=הדמיון] במלואו. ואתם אף צוחקים על נושא של הגלגולים, ואף אומרים שאפשר לומר את הקדיש בשפה העברית. האם הדברים האלו נכונים?"

תשובה: ראשית כל, אשריך על השאלה והדרישה לאמת. נענה על שאלתך בס"ה לפני לא מעט זמן, זכינו להחשף להרבה חומר ומידע על כל מיני נושאים ביהדות. מה שכתבת בענין "הגלגולים", נענה בקיצור ממש, כי בוודאי אנו לא מביאים את דעתנו, אלא אנו מביאים את דעת גדולי ישראל אשר כל דבריהם היה במסורת ומסורה. ומהם, רבינו הרס"ג (רבינו סעדיה גאון), ומהם, רבינו הרמב"ם, ומהם, רכי אברהם בן הרמב"ם, ועוד גדולי ישראל בתקופת הראשונים.

והם אלו שאומרים במפורש ואף מגנים בדבריהם, שאין דבר כזה גלגולים, ולא רק שאין דבר כזה, אלא מדובר באמונה של גויים, ולא אנשים שנחשבים "יהודים" כפי שיתבאר בהמשך הויכוח. ודע, כי אנו נתנו לך, רק רקע קטן ותמצית של ממש בענין זה. ובוודאי שהינך בתור אדם שנחשב "יהודי" אשר מחוייב מתוקף היותו יהודי, להיות נאמן למסורת ומסורה שעברה ממעמד קבלת התורה עד לחכמי התלמוד והמשנה, לכן חייב אתה לקבל את הדברים ולהזכור בתשובה מדעותיך והשקפותיך. ולכל הפחות, עליך לשמוע את הצד השני על מנת להבחין מה האמת.

והנה מה שכתבת עוד בענין "סמאל", והינך מתרעם שאנו מזכירים את שמו כפה מלא, על זה נענה לך ונאמר, האם אנו צריכים להתיר בכלל דבר זה? איפה מצינו איסור להזכיר "שמות" בפנינו, חוץ משמותיו של הבורא יתברך שבראנו? והאם אין בזה השוואת כוח אחר שלא קיים, למידת קונינו?

והרי כבר כתב רבינו הטחור (רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ו הלכה א - ח): "כל המאבד שם מן השמות הקדושים הטחורים שנקרא בהם הקדוש ברוך הוא לוקה מן התורה, שהרי הוא אומר בעבודת כוכבים ואבדתם את שמם מן המקום שהוא לא תעשון כן לה' אלהיכם. ושבעה שמות הם, השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש, או הנכתב אדני, ואל, אלוה, ואלהים, ואלה, ושדי, וצבאות, כל המוחק אפילו אות אחת משבעה אלו לוקה. שאר הכינויין שמשבחין בהן את הקדוש ברוך הוא כגון חנון ורחום הגדול הגבור והנורא הנאמן קנא וחזק וכיוצא בהן הרי הן כשאר כתבי הקדש ומותר למוחקן". עכ"ל.

והרי לנו הוכחה מפורשת, שיש לה' יתברך רק שבעה שמות שאסור לישא אותם. ודווקא אותם אסור לישא לשווא. ואם נאמר שאסור לישא שמות אחרים, אז עשינו שמות אחרים של "מלאכים", או סתם שמות מדומיינים, בדרגתו של ה' יתברך יתעלה שמו. והרי כבר אמר בתורה (שמות פרק כ פסוק ז פרשת יתרו): "לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנְקָה יְהוָה אֶת־אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שֵׁמוֹ לְשׁוֹא". ואמרו בתלמוד (בבלי ברכות לג.) "כל המברך ברכה שאינה צריכה - עובר משום: לא תשא". וכתב רבינו (רמב"ם הלכות ברכות פרק א הלכה טו): "כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא, ואסור לענות אחריו אמן, התינוקות מלמדין אותן הברכות כתיקונן, ואף על פי שהן מברכין לבטלה בשעת לימוד, הרי זה מותר ואין עונין אחריהן אמן, והעונה אחריהן אמן לא יצא ידי חובתו". ע"כ.

והרי שרק שמותיו יתברך אסור להזכירם לבטלה. ויש אומרים שמה שאסור להזכיר שמו יתברך לבטלה, הוא דווקא שמו הנכתב, "י - ה - ו - ה". ואם אדם מפחד לומר שמות של מלאכים, או מפחד לומר שמות שבדו אנשים מליכם, נמצא שאותו אדם משווה את מידת קונו ואת יראתו לאחרים.

ובתוך כל אלו הדברים זרח לנו אור בחיינו, ומצאנו לנו חבר נאמן לקבלה האמיתית של משה רבינו עליו השלום, והוא החכם השלם, אשר מעטים שמעו עליו, נקרא שמו בישראל רבי יעקב אנטולי, חי בזמן הרמב"ם, וכתב ספר מלא ביסודות אמיתיים ונכונים על פי משנתו של רבינו, שידוע שהיה קנאי מאוד לדבריו, ולא כתב את ספרו מלמד התלמידים, אלא על מנת להגן על שמו של הרמב"ם.

מה שנקרא שמו, "מלמד התלמידים". תוכנית הספר, סגנונו, אופן הרצאתו ונמוקיו שונים המה לגמרי מספרי הדרשות שקדמוהו. כל דרשה ודרשה של הדרשן רבי יעקב אנטולי, אינה העתקה של דרשות הקדמונים, אלא מאמר מקורי בפני עצמו, שיש לו נושא מיוחד, והדרשן הולך ומברר את רעיונו המרכזי בפסוקים מן התורה ובדרשות חז"ל, ואגב זה, הוא מבאר את הכתובים והמאמרים בחקירה הגיונית.

וראינו מאמר אחד מדברי חכמתו, ושמה ליבנו על ישרות שכלו. והוא במה שדברנו בו לעיל, שכל הנותן בדעתו שיש כח וממשלה ביד גורמים אחרים חלילה, הרי זה הפסיד הכל. וכתב הוא כך (ספר מלמד התלמידים לשבת שובה): "וכפי זה הענין צריך שיוכנו שני המאמרים האלה, צדיקים ילכו במ דרך ישרה, ופושעים יכשלו במ. ובהם וכיוצא בהם נכשלו המאמינים בזה, שהרי מצאו שם [שכתוב במדרשים מפוזרים בתלמוד, ולא באו מדרשים אלו על מנת לתת דברי מוסר בלבד, ושם מכואר]. "הפיל סמאל וכת שלו ממקום קדשו מן השמים". [ואמרו כמה אנשים בדעתם], "הרי נמצא במאמר הזה נפילתם מן השמים". ובמאמר האחר [מדברי המדרשים] נמצא שהיה סמאל השר הגדול שבשמים, והוא הוא שהתעה האדם.

וחלילה [לאדם] מהאמין דבר זה כפשוטו, כי בהאמין הדבר הזה כפשוטו [ולא יבין האדם שכל זה משל והידות עמוקים של חכמי ישראל על מנת להעביר מוסר גדול, כמו שכתב הרמב"ם בפירושו המשניות (פרק י' משנה א' סנהדרין) והאר"ך מאוד בדבר. ע"ש], יאמינו שתי אמונות בטלות ורעות מאד [אשר מחריבים את היהדות כולה]. האחת: ביחס הקנאה למלאכים, שהם קדושי עליון, ואין להם דבקות

בחומר, וידוע שהקנאה קנין מקניני האדם הדבקים במשיגי החומר. וזה דבר מפורסם בכל האומות, שהנפש לא תחטא לולי דבקותה בחומר, ואיך יחטאו המלאכים שהם נבדלים מכל חומר? עד שיקנאו להחטיא האדם?

והשנית: היא כפירה גמורה [כלומר מינות גמורה], בהאמין שהשם יתברך ברא כת מושלת על האדם להחטיאו? ולגרום כל רע וכל הפסד? אין זה רק כדברי [הכופרים היוונים או הנוצרים] אלה שאומרים, ששני אלוהות הן. אחד טוב, ואחד רע. ועל הכפירה הרעה הזאת שיצאה קודם מתן תורה בארץ מצרים שיצאו אבותינו משם, ובארץ כנען שבאו לירשה. הקפידה התורה מאוד, וכדי למחותה, הזהירה אזהרות רבות. ו[לצערינו הרב] עם הכל [כלומר, עם כל אזהרות התורה להרחיק הרבה מן מחשבות רעות כאלו וכיוצא בהם, עדיין] נשארה האמונה בתוכם [שיש כוחות אחרים המנהיגים את בני האדם], עד ש[בדעתם הרעה] היו זוכחים לשדים, כמו שאמר, "יזבחו לשדים לא אלוה חדשים מקרוב באו", ואמר, כי הם חדשים, [כלומר] שהתחדשו בליבות הפתאים, ומקרוב באו במחשבתם הרעה, לא שהיה להם מציאות [קודם לכן, חלילה].

ועל דבר זה והנמשך אחריו, נחתם גור דין על אבותינו ועלינו, להגלותינו בין האומות, כמו שאמר, "הם קנאוני בלא אל, כעסוני בהבליהם, ואני אקניאם בלא עם, בגוי נבל אכעיסם". וגוי נבל, נאמר על ישמעאל שחוקיו נבלים, והם שבאו באחרונה להכעיסנו, כדרך הזכרת הכתוב, "ויי הצדיק", [הוא יתברך] מדר לנו מדה כנגד מדה [כמו שעם ישראל חשבו דעה רעה, שיש ישות שנקראת "סמאל" שמסית אותם לעבירות והם צריכים לעשות למענו כל מיני דברים, ויש ממשלת טמאה המנהיגה את האדם, כך בדיוק] המשיל בנו לא עם, [וכל זה] כנגד הממשלה והאלוהות שנתנו אבותינו ללא אלוה, והכעיסונו בחוקי גוי נבל, שהם חוקים לא טובים והבלי נבלה כנגד הבלי החוקים שהכעסנו בהם ה', הם שלמדנו מן האומות הקדומות שהם נמשכים אחר האמונה הבטלה ביחס הממשלה האלוהית לזולתו מלאכים או שדים או צבא השמים.

ו[בכדי] למחות הדעת הבטל הזה, בא עיקר הקורבן במקום קדוש ידוע, כמו שאמר, ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים, והם השדים [שהם ישויות שדימו בני אדם, והם כלל לא קיימות. ובדיוק כמו שאלהים אחרים לא קיימים, כך השדים אינם קיימים. ומה שנמצא בתלמודים מפורשים עניני שדים, כל זה חז"ל השתמשו במליצות ובשמות משותפים על מנת להעביר מסר בלשהו לקורא. ולהרחבה בענין זה, עיין היטב בספר מורה הנבוכים בכל חלק א. וד"ק]. כמו שביאר בהוכיחו אותם, "יזבחו לשדים לא אלוה", וכן תרגם אנקלוס, "ולא יזבחו עוד ית דבחיהון לשדין", ושאר המצות הנגזרות בפרשה ההיא זאת היא הכונה בהם, כאזהרת אכילת הדם, וכמצות כסוי הדם, לפי שהיתה אמונתם הרעה שהדם מזון השדים, ועליו יתחברו ויעשו רצון עובדיהם".

ע"כ דבריו הנפלאים, ויוצא שכל מי שמאמין שהבורא יתברך ברא את אשר מושלת על האדם, ויש אף מלאך וישות שנקרא, "סמאל", שהוא וממשלתו בעצם אלו שמסיתים את האדם לחטאים חלילה, ואותו האדם צריך לעשות פעולות על להכניע את כוחו ואת ממשלתו, הרי הוא כמי שסובר ששני אלוהות הן חלילה. ואנו רואים בחוש, כי לא נפל מדבריו ולו דבר אחד, ועברו כמעט שמונה מאות שנה מדבריו, וכל דבריו דברי "נבואה" של ממש. ומה שכתב ספר מלמד התלמידים, דע קורא נעים, כי דבריו הם חותמת לכך, שכל הצרות שיש

לעם ישראל הם בעבור מחשבות מינות כאלו וכיוצא בהן שנכנסו ביהדותינו הטהורה.

ודע כי מצאנו לדברי רבינו הטהור הרמב"ם, שמסיק בדעה שאינה משתמעת לשני פנים, וסובר בדעתו, שכל חרון אף החמור שבתורה, כלומר, כל הצרות שנחשבות לחמורות שבתורה, וכל מה שקרה לאבותינו מן הגזירות הקשות והאיומות, הם תוצאה של מינות ועבודה זרה. כלומר, עם ישראל לעולם לא יקבל גזירות ותוצאות הרסניות על מעשיהם, אלא בעבור מינות ועבודה זרה.

וכמו שכתב בלשונו (ספר מורה הנבוכים חלק א פרק לו): "הנה אבאר לך בדברי בתארים, על אי זה צד יאמר כי הכורא ירצה לו הדבר הפלוני, או יכעסו ויקציפוהו, אשר בענין ההוא יאמר באישים מבני אדם, כי השם רצה אותם, או כעס עליהם, או קצף עליהם. ואין זה הענין כוונת זה הפרק, אבל כוונתו מה שאומר בו.

דע שאתה כשתסתכל בכל התורה ובכל ספרי הנביאים, לא תמצא לשון חרון אף, ולא לשון כעס, ולא לשון קנאה, אלא בעבודה זרה לבד [כל שכן בדברי מינות, שחמור יותר מן העבודה זרה. כמבואר בדברי רבינו בספרו זה], ולא תמצא שיקרא אויב ה', או צר, או שונא, אלא עובד עבודה זרה לבד. אמר ועבדתם אלהים אחרים וכו' וחרה אף ה' בכם, פן יחרה אף ה', להכעיסו במעשה ידיכם, הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם, כי אל קנא וכו', מדוע הכעיסוני בפסיליהם בהבלי נכר, מכעס בניו ובנותיו, כי אש קדחה באפי, נוקם הוא לצריו ומשלם הוא לאויביו, ולמשלם לשונאיו, עד הורישו את אויביו, אשר שנא ה' אלהיך, כי כל תועבת ה' אשר שנא, וזה הרבה משיסופר, אלא כאשר תעבור על כל מה שיש מזה הענין בכל הספרים תמצאהו [שמדובר בעבירות של מינות ועבודה זרה]. ע"כ.

ורק מדבריו של רבינו יעקב אנטולי ורבינו הרמב"ם, מספיק היה שהאדם הנזכר אשר הקשה עלינו את קושיותיו, יבין, שלא רק שלא קיים מלאך רע שנקרא "סמאל", כי כל מה שהזכירו חז"ל את השם הזה, הכל הוא על דרך המשל והמליצה. כמו שכבר הארכנו במקום אחר וכתבנו בהשקפת התורה לאורו של רבינו הטהור הרמב"ם, שהמון מדברי מדרשי חז"ל הם מליצות ומשלים הבאים להעביר ענינים של מוסר ולעורר את העם לתשובה ומעשים טובים, ואף טמונים שם סודות גדולים, כמו שכתב רבינו בפתחה ובהקדמה למורה הנבוכים. אלא יותר מזה, היה למקשה להבין, שרק את שמו של הכורא אסור לומר, והכל זה מיראתו יתברך. ואם ניתן אנו, יחסות כפינו לומר שלא להזכיר שמות מלאכים, הרי השונונו את מידת קונינו לבריותיו. וזו בושה גדולה מאין כמותה לעם חכם ונבון כמונו.

מה גם שכבר כתב הרמב"ם ודחה דעות רעות אלו, כמו שמבואר במורה (מורה הנבוכים מהדורת הרב קאפח עמוד קנח): "אבל כאשר תתבונן בעצמותו מעורטלת ומופשטת מכל פעולה, לא יהיה לו שם נגזר כלל. אלא שם מיוחד להורות על עצמותו. ואין אצלינו שם בלתי נגזר כי אם זה. והוא "יהוה" שהוא שם המפורש בסתם, [ואל תחשוב זולת זה. ואל יעלו על לבך הזיות [של אותם] כותבי קמיעות, ומה שתשמע מהם [דמיונות והבלים], או תמצא בספריהם הטפשיים, שמות "קודש" לפי דעתם הרעה], שהם מצרפים אותם, [שנלפי האמת] אינם מורים על שום ענין כלל. וקוראים אותם [בדעתם הרעה] "שמות", ומדמים שהם צריכים קדושה וטהרה, ו[שנאותם שמות]

עושים נפלאות [הלילה חס]. כל הדברים הללו, [הם הזיות] ספורים שאין ראוי לאדם שלם [חכם בעל שכל אמית] לשומעם, כל שכן לסבור אותם. ולא יקרא שם המפורש בשום אופן, זולת [מלבד] זה השם [יהוה] בן ארבע אותיות. ע"כ. וקל להבין דבריו וההשלכות לכל אחד שצריך לקחת מאמרותיו.

אמונת גלגולים - לא סבר אותו חכם אמיתי מעולם!

וכעת נעבור לשאר דבריו של פלוני הנזכר שכתב וטען: "לועגים על נושא הגלגולים". ואנו משיבים לו כך: "לועגים"? לאמיתו של דבר ראוי לקונן על דעות אלו שנכנסו לעם ישראל, אשר בוודאי היו דחויים ללא כל ספק לבעלי התלמוד והמשנה, וכבר חלק רב מן הראשונים שמעו וראו כמה בני אדם שסברו דעות אלו שנכנסו לאט לאט לרובד היהודי, ודחו אותם בשתי ידיים. ונציג אנו ממש בקצרה, את דבריהם של רבותינו הנאמנים למסורת תורה שבעל פה היא הקבלה למשה מסיני.

ונקדים תחילה ונאמר "העולם הבא" הוא, אינו תחיית המתים, וגם אינו גן עדן. את הזכות לקום בתחיית המתים, ניתן לקנות רק כאשר חיים בעולם הזה. ואת הזכות להגיע לעולם הבא, שהוא עולם הנשמות, שבו אין אכילה ולא שתיה, ושהוא בעצם התכלית הסופית, ניתן לקנות רק אחר תחיית המתים, כאשר כל אחד יחזור בגופו שהיה בתחילה, ויחיה חיים מאושרים וארוכים מהרגיל. ובוודאי ופשוט אצלנו, שאין דבר כזה הנקרא, "גלגולים", כלומר, עצם ההנחה, שאדם לאחר פטירתו, חוזר נשמתו חלילה בגוף אחר, דבר זה דחוי הוא מתחילת טעמים.

וכמובן על מנת לאמת את דברינו, נביא ונציג כאן בתחילת הדברים, מעט ממה שכתב רבינו רב סעדיה גאון, בספרו המוכר והידוע, "האמונות והדעות" (מאמר ששי הוצאת הרב קאפח עמוד ריד): "וז'": "וראיתי להזכיר אחר דברים אלו, מה שנחלקו בו, אשר נחלקו בעצם הנפש מה הוא ... והנני אומר, כי אנשים ממי שנקראים יהודים [=לשים לב היטב ללשונו של רבינו רב סעדיה גאון, שמכנה את אותם המאמינים באמונת הגלגול "נקראים יהודים", כלומר רבינו סובר שמי שנוטה אחר דעות אלו, יש ספק בכלל על יהדותו], מצאתים מאמינים ב- [אמונת ה]-גלגול, וקוראים אותו, "ההיעתקות", וענינו לדעתם, רוח ראובן [תחזור ה]-תהיה בשמעון, ואחר כך [טוענים ואומרים שתחזור רוחו שוב] בלוי, ואחר כך [תחזור שוב רוחו לאחר פטירתו ותחזור רוחו שוב] ביהודה.

ומהם או רובם [בנוסף למה שסוברים בענין הגלגול בעצם בני אדם, עוד] סוברים [הם], שיש שתהיה רוח האדם [חוזרת] כבהמה, ורוח בהמה [חוזרת] באדם, ודברים רבים מן ההזיות הללו והכלבולים ... וזה ירחמך האל, מורה על עודף סכלותם [=כוונת רבינו, שכאשר בני אדם רק חושבים על דברים מעין אלו, כלומר שקיימים, זה דבר לכשעצמו מורה על טפשותם ועל רמת שכלם הירוד], שהם חושבים שגוף האדם [כלומר החומר שבו המטה אותו לאחד מן הדרכים], משנה את הנפש מעצמותה ועד כדי [=כך] שעושה אותה נפש אדם אחר שהיתה נפש בהמה [=כוונת רבינו, שאע"פ שנשמת האדם ורוחו נמצאים בגוף האדם, הנה מסביר רבינו שכאשר אדם חוטא בגופו, אין לו השפעה על עצם הנשמה ורוחו, כלומר, אין לאדם יכולת בעבירות שעושה או כמצוות, לשנות את הנשמה או לפגוע במהותה, וכל עבירה אשר עושה, משפיעה על האדם בחיי חיותו או כמה

שישלם אחר המוות. כלומר, מה שאנו רואים שבני אדם נענשים בעולם הזה, לא מפני שהם צריכים לתקן את נשמתם או שנשמתם נפגעה, אלא העונש שלהם בא, על מנת שיפיקו מוסר שהלכו בדרך לא טובה, ויתקנו את דרכם ויחזרו בתשובה. אולם לאחר המוות, לא שייך כבר שום תיקון, כי אין שלימות ולא תוספת לאחר המוות, וכדברי דוד המלך שאמר, "במתים חופשי". (תהלים פח ו). וכל זה מכיון שאי אפשר לתקן נשמה, כי היא בעצם אף פעם לא נפגעה! ממשיך רבינו ואומר, שמפאת מחשבה זו].

ולא די בכך שהם עשו את עצמות הנפש מתהפכת [=כלומר משתנה, ועל ידי כן נצרכת לשיטה זו להכנס בכהמה וכיוצא, כי הרי ככל ששונה יותר בעבירות, כך נפגעת הנפש יותר ויותר לדעתם!], והם, אותם סוכרי שיטה זו], **לא קבעו לה עצמות אמתית, אלא שסתרו דבריהם, ועשו אותה משנה את הגוף והופכת, והגוף משנה אותה והופכה, וזהו [ורא:] היציאה מן המושכל** [=היציאה מכל מחשבת אמתית והכמה]... **ואומרים כי הבורא מעשיו צדק, ואינו מייסר טף אלא על עון שהזידה בו נפשם, בזמן שהיתה בגוף אשר לפני גופם.** [=הנהגה מחשבה זו שהיתה דאז בזמנו של הרס"ג, צברה תאוצה בזמנינו אנו, וכל ולד שלצערנו הרב נולד חולה, או נולד עם בעיה חמורה בגופו שהתגלתה במשך השנים, סוכרים המון בני אדם, כי זה הוא גלגול של אדם מהדרות הקודמים, ויש מהם שאומרים, שכאשר אדם רשע נפטר מן העולם, חוזר הוא בתור ולה, ואותו ולד שהוצרך לחזור בו להיולד מחדש, בתוצאה מפניעת נשמתו של אותו רשע בחיי חיותו על ידי מעשים שעשה גופו, כעת חוזר בגלגול, אמנם כאשר חוזר בגלגול, נולד עם תאוות חזקות ביותר, ורצון עז להיות רשע, ולעשות מעשים רעים, ויש לו נטיה לעשות הרע, וקושי לבחור בטוב; וטעמם ונימוקם, שהרי בגלגול הקודם נשמתו נפגעה, ולכן כעת אין לו יכולת מספיק חזקה לבחור ולעשות מעשים טובים, אלא בחירתו נוטה יותר לעשות מעשים רעים, כלומר, בתוצאה מפניעת נשמתו על ידי עבירותיו שעשה בגלגול הקודם, היא זו אשר מושכת אותו לאחד מן הדרכים הרעים!

הנה, דבר זה, כלומר דעה מופסדת זו, בוודאי כי סותרת את יסודות דת האמת, ונוטה אל הכפירה. כמו שכתב רבינו הטהור (רמב"ם הלכות תשובה פרק ה הלכה א - ג): "רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו... אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם, ורוב גולמי בני ישראל, שהקב"ה גזור על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכך שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכפהו ולא גזור עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה, הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, כלומר אין הבורא גזור על האדם להיות טוב ולא להיות רע, וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה... ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבכם זה להם, כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גזור עליהם לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם". ע"כ בקיצור נמרץ עיין שם.

ויש מהם אומרים, שהתינוק הזה נולד על מנת לתקן אדם צדיק, כלומר צדיק שנשמתו נפגעה על ידי איזה עון שלא עשה עליו תשובה בחיי חיותו, וחוזר כעת לתקן את עצמו. ועל מנת שלא יחטא שוב, הוזקק זה הצדיק, לחזור אל זה הולד, בתור ולד חולה, שלא יוכל לעשות עבירות בחיי חיותו, ואף ימות מוקדם מן הרגיל, על מנת לתקנו. וכזו המחשבה, מלבד שאמרו שהגוף מסוגל לפגוע בעצם הנשמה, וזה מה שסותר באן הרס"ג ועומד על דבריהם. עוד מבואר בפשטות על פי שיטה זו שלהם, שנמצא בכך עקירה של פסוק ויסוד מפורש בתורה, שהרי נאמר בתורה (שמות פרק לד פסוק ז פרשת כי תשא): "וצר חסד ל'אלפים נשא עון ונפש וחסד אה ונקה לא ונקה פקד עון אבות על בנים ועל בנים על שלשים ועל רבעים". ולמדים אנו מתוך דברים אלו על פי קבלה למשה מסיני, כי זה הפסוק ידבר על ילדים קטנים שיש לאדם פחות מניל מצות, שכל דבר אשר יבוא עליהם חלילה, לא יבוא דבר זה, אלא בעבור עוונות ומעשים של הוריהם. ונמצא, מי

סוֹכֵר את אמונת הגלגול הנוכרת, הרי שמונע בכך את יסוד התשובה. מעם ישראל, כי אם ההורים יבינו שילדיהם חולים ומעונים בעבור עוונותיהם, בכך יהיה תועלת בשתי דברים מעולים וטובים: א) יצילו את ההורים מעוון, כלומר יגרמו להם לפשפש במעשיהם. ב) הילדים ינצלו מחוליים קשים לא עלינו. וממשיך הרס"ג ואומר, ועל זה יש תשובות רבות, הראשונה, שהם התעלמו מאחד סוגי הגמול אשר הזכרנוהו, ועוד שאנו נשאל אותם על המצב הראשון, כלומר, בתחלה כאשר נבראה, האם הטיל עליה ה' משמעת מסויימת או לא? ... והייתי חס על דברי מלהזכיר שטתם, וראוים הם לכך [שלא אזכיר דבריהם], לועזם גריעותה, לולי שאני חושש לפתאים [=כלומר לא כתב רבינו דבר זה, אלא מפני שחשש שדעה זו תכנס עמוק ליהדות הטהורה. ובאמת שכך קרה]. ע"כ. וראוי מאוד לעיין בדבריו אשר מביאים באורך, וכל מה שהבאנו כאן הוא בקצרה ממש, ורק על מנת להראות לקורא שדעות אלו נחשבו לזרות מאוד בעיני רבותינו בעלי המסורת והמסורה.

והנה, רבי אברהם בר חייא אשר נקרא בפי כל - "הנשיא", שם זה ניתן לו בעקבות היות מורע דוד המלך. מבני בניו של חזקיה ראש גלות בבל, שהיגרו לספרה. כתב במילים ברורות (הגיון הנפש עמוד ה'): "אם אויל וחסיד הוא, אין נשמתו יכולה להפרד מאויר העולם השפל, היא חוזרת להדבק ליצור, ולהתחבר בו פעם שניה ושלישית עד שתקנה חכמה. אלו הן דברי חכמי המחקר, כפי סברתם [המשובשת] ושיקול דעתם [הסכל], כי לא זיכם המקום לקבל התורה הקדושה, ואין אנו ראויים לשמוע אליהם. ע"כ. וכן כתב כמגילת המגלה, ודיבר בחריפות נגד אמונת הגלגול, אשר אמרו שהנפשות נעתקות מגוף אל גוף בכל מיני החיים, עד שהן חוזרות באחרונה אל הגוף הראשון, דברי אלו הם הבאי והכל גדול. ע"ש.

וכן כתב רבינו רבי אברהם בן הרמב"ם (מקור חיים פרשת תצא דף קכ"ג בענין הימים): "שקצת מן החסידים מן האומות הקדמונות, אחר שזה אצלם שקר השארות הנפש מבלי גוף, והאמינו שנפש האדם יש לה השארות, הוצרכו מפני זה להאמין בהוללות הגלגול, והוא שנפש המת בעת הפרדה ממנו, תתגלגל ותכנס בגוף אחר, ותשבח הגוף אשר היתה בו, וזה הדעת לא סבר אותו חכם אמיתי, ולא האמין בו בעל תורה, אבל הוא מהוללות דעות הקדמות [=רבינו רבי אברהם בן הרמב"ם משווה את אותם מאמיני אמונת הגלגול, לאותם הכופרים והמינים אשר אינם מאמינים בחידוש העולם, כלומר שהקב"ה עשה את העולם יש מאין]. אשר מחה ה' שם מן העולם". ע"כ. והנה כל מי שיש לו מעט שכל בקודקודו, יראה יבין וישיביל, כי דבר זה של ענין אמונת הגלגול, אינו בגדר "מחלוקת", שאם היה בגדר מחלוקת, רבינו הרס"ג לא היה מכנה אותם ולועג להם וכותב עליהם שהם סכלים, וספק אם הם יהודים, ואומר עליהם הזיות. כלומר, כוונתי לומר, שאם היתה דיעה כזו, ואפילו אחת, של אחד מחכמי ישראל כגון הנביאים, או בעלי המשנה והתלמוד וכו', ומעולם רבותינו לא היו מדברים בצורה חריפה כזו כלפיהם חלילה. ובפרט מה שכתב רבי אברהם בן הרמב"ם, והשווה אותם לכופרים ומינים שאין להם חלק לעולם הבא. ומכאן תשיביל, שכוודאי ענין זה של אמונת הגלגול, אין חכם אמיתי ולו אחד שהחזיק או סבר ממנה.

גם הרד"ק כתב (תהלים פרק קד פסוק ל): "אמרו קצת חכמי המחקר [=לשים לב שמדובר על חכמי המחקר הגויים], כי כל חי אחרי מותו יקום, כי הנפשות הם עתידות להתגלגל ולחזור לעולם, אבל אינן חוזרות אל החומר הראשון כמו אותו החומר בעצמו, ויהיה זה תמיד לכמה אלפי שנה.

וגדולי הפילוסופים [=הנזירים] אומרים כי לא תשוב הנפש אל הגוף לעולם, כמו שאמר איוב (שם יד יב): "עד בלתי שמים לא יקיצו".

ולאמונתנו אנהנו זרע ישראל, והמחזיקים באמונתנו, יהיו הנפשות חוזרות אל החומר הראשון אשר יצאו ממנו, [רק] לזמן תחיית המתים, אשר יעדנו בו האל יתברך, ויהיה זה על דרך נס ופלא, ולא כפי הטבע". ע"כ. וגם בספר מקור חיים (עמוק קבג בענין היבום) הביא את דברי רבי בנימין מטודלה (מסעות רבי בנימין ז"ל עמוד כ' סימן כט) שכתב, "יש מי שחושב שענין היבום הוא ראייה לגלגול הנפשות, ואומרים כי [כל] נפשות עשרת הרוגי מלכות, הם נפשות עשרת השבטים ... ומביאים ראיות אחרות, שאין להם רגלים להשען עליהם, ואותם המאמינים בה מטה לאמונת אומה שקורים "פגאנוש" [=דרווים], שאומרים שהנפש בצאתה מגוף אדם טוב, תכנס בגוף ילד הנולד באותה שעה, ואם אדם רע הוא, תכנס בגוף הכלב". ע"כ.

והנה גם החכם רבי אברהם אבן דאוד הלוי (ספר האמונה הרמה עמוד 39 שנת הדפסה תרי"ג): " [יש] לכתוב כמה דברים בענין ביטול [אמונת] הגלגול, אומר: אמנם אם היה לאיש הנפש הראוי במזנו המחודשת עם חידוש מזנו, ועוד זאת הנפש אשר כבר נפרדה מגשם, היה לאיש אחד שתי נפשות [=אם היה אדם חוזר בגלגול כפי שיטתם]. וזה הדבר לא ישער בו אחד מעצמו לעולם [=שיהיה לו שתי נפשות, כמו שמסביר ואומר], רצוני שישער [=האדם, המאמין באמונת הגלגול], שיהיה לו שתי עצמויות.

ואם היה, אמנם הגיע לו הנפש המוסרת מאיש אחד לכד, ולא תהיה ראוי לו זאת הנפש בעינה, עד שיהיה המזוג גם כן הוא, הנה לא יאמר ההעתק, רצוני, שהיתה נפשו באיש אחר, אבל יאמר יחזור הוא בעינו והיה נמצא מוחש אחר העדרו מן החוש. וזה דבר [=מחשבת אמונת הגלגול הכוזבת] לא היה לעולם [בעם ישראל], ולא יעבור שיהיה [=ומחשבת אמונה זו גם לעולם לא תהיה אצל חכמי ישראל אמיתיים בעתיד], ונשים בזה מספיק כמה כיווננו עליו". ע"כ.

ואפשר להביא עוד ראיה ממה שנאמר (ישעיהו פרק כב פסוק יג - יד): "[הנה] ששון ושמחה הרגו בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות: ונגלה באזני יהוה צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון אמר אדני יהוה צבאות". וכתב התרגום יונתן, "אמר גביא באודני הויתי שמע בד אתגור דא מן קדם יי צבאות אם ישתבק חוקא הדין לבון עד די תמותון מותא תנינא אמר יי אלהים צבאות". ואם יש גלגולים או היסטורים נמצאים לאחר פטירת האדם, כשביל מה צריכים הם למות פעם שניה?, אלא ודאי מדבר ה' יתברך שלא יכופר זה העוון, עד אשר ימותו שוב, רק כאשר יקומו מן הקבר, ואז יקבלו עונשם על אשר עזבו את ה' יתברך.

ולכן מבואר יוצא שאין מקור ובסיס כלל לאמונת הגלגול כפי שהוכחנו בקצרה. ועוד יש לנו להביא את דבריו של רבינו הטהור הרמב"ם שכתב במסכת אבות (פרק ד משנה טז): "רבי יעקב אומר העולם הזה דומה לפרודודר בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרודודר, כדי שתכנס לטרקלין". וכתב הרמב"ם, "טרקלין - היכל ופרודודר - מסדרון. והמשל מובן, והכוונה ידועה, ש[רק] בזה העולם, יקנו המעלות אשר בהן יזכה האדם לחיי העולם הבא, וזה אמנם הוא דרך ומעבר לההוא. כבר בארנו בעשירי מסנהדרין, שאין אחר המוות שלימות [=כלומר אין שום סיכוי לשום אדם לתקן את עצמו אחר המוות, כל שכן שיתקנהו אחרים]. ולא תוספת [=כלומר, אחר הפטירה לא רק

שאי אפשר לתקן את האדם, אלא גם אי אפשר לעלות כמעלה יותר מאשר נמצא בה]. **ואמנם** [=אבל כל זמן שאדם חי] **ישלם האדם ויוסיף מעלה בזה העולם.** ואל זה רומז שלמה באומרו (קהלת ט'): **"כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעת וחקמה בשאול אשר אתה הלך שמה".** **אלא במצב אשר ילך האדם - בו ישאר לעולם.** [=בו ישאר לעולם, כלומר, אין שום גלגולים! במצב שאדם עזב את הגוף בעולם הזה ומת מן העולם, אין שום סיכוי לשום סוג של תיקון].

ולזה [=כלומר, מפאת הסיבה, שאי אפשר לתקן את מצב האדם לאחר המוות, ואי אפשר למסור לו זכויות, או להביא לו סוג של תיקון מסויים לנשמתו, לכן מסיבה זו], **ראוי להשתדל בזה הזמן הקצר המועט** [=בעולם הזה], **ולא לאבדו אלא בקניית המעלות בלבד, לפי שאבדתו גדולה, הואיל ואין לו תמורה** [=שום תיקון בשום סוג של מצב בעולם], **ואין לו [שום] תקנה.** **ולידיעת החסידים זה [ומכיון שהדבר ברור אצל החכמים האמיתיים, לכן] לא ראו לכלותו אלא בחכמה ובהוספה, והרויחו זמנם כולו על פי האמת, ולא בזבוז ממנו בעניינים הגשמיים, אלא עת קצרה ביותר, ובדבר שאי אפשר בלעדיו. ואחרים - אול מהם כולו בעניינים הגשמיים בלבד, ויצאו ממנו ממות שנכנסו, "כל עומת שבא כן הלך", והפסידוהו כולו הפסד נצחי. וההמון כולם יהפכו האמת בזאת השאלה, ויאמרו על הכת הראשונה שהם הפסידו העולם, ועל הכת האחרונה שהם הרויחו העולם, והענין בהפך, כמו שסיפרנו, "שמים חושך לאור ואור לחושך" ואוי למפסידים באמת! וזה הענין הוא אשר לקחו שלמה לעיקר בקהלת, בשבחו רווח העולם ובגנותו הפסדו, ובכאור שאין רווח ולא יכולת אחר המוות בדבר אשר החמצת כאן. וזה כולו אמת, ואם תתבונן בזה הספר [=כלומר, בספר קהלת], **זאת ההתבוננות תתבאר האמת.** עבת"ל.**

וכתב רבינו המאירי (בית הבחירה למאירי מסכת שבת דף ל עמוד א): **"לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות בחייו, שמאחר שמת אין לו תורה ומצות, ואין תשובה לנפש אחר מיתתו.** [והרי תלמוד דבר פשוט זה מדרך העולם] **מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת. מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת? וכבר הארכנו בענין בחיבור התשובה".** וכן כתב בחיבור התשובה שהזכיר (משיב נפש מאמר א פרק 4): **"בעולם הזה מי שהוא קטון יכול להעשות גדול [בעולם הבא] מי שהוא גדול אינו יכול להעשות קטון, וכן הוא אומר מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות, בעולם הזה מי שהוא מעות יכול לתקון ומי שהוא מחוסר יוכל למנות אבל בעולם הבא מי שהוא מעות אינו יכול לתקון ומי שהוא מחוסר אינו יכול להמנות".** ע"כ. והרי לך קורא נעים, כי אחר המוות אין שום "תיקון" לאדם. **אלא במצב שהלך בחיי חיותו כך הוא נשאר לעד.**

והנה אמר החכם באדם בספר משלי (פרק יד פסוק טו): **"פתי יאמין לְכָל־דָּבָר וְעָרוֹם יִבִּין לְאִשְׁרוֹ".** **וכתב המאירי בחיבורו ופירושו לספר משלי** (עמוד קמ' שנת הדפסה תשכ"ט). **ובהוצאה חדשה שנת הדפסה תשפ"ג עמוד קע"ח):** **"אמר [שלמה המלך] שהפתי יאמין לכל דבר שישמע [=מאחרים], אם אפשר, אם נמנע [=כלומר שלא יתכן שיהיה, גם לזה הפתי יאמין], אם קרוב אם רחוק [=שלא יוכל להיות הדבר בדעת אדם גדול וחכם, גם לזה יאמין הפתי]. וערום, המתחכם בדעתו, [הוא זה אשר] יבין לאשורו, כלומר למצעדו, משל שיתחכם בעצמו על הדבר הנשמע [=כלומר כאשר הוא שומע דבר מפי בני אדם הוא חוקר בדעתו], אם אפשר [=שהיה מה ששמע], אם נמנע [הוא מן המציאות], אם קרוב אם רחוק, וחכמי המוסר אמרו, אם המספר [הוא] פתי, יהיה השומע פקח.**

ועם היות זה הערה המונית, ראוי לכל [אדם] משכיל, לבחון בדעתו מה שראוי להאמין עיקר הענין. ובענין הנסתר [ממנו], אם באמונות [=בעניני הדת וההשקפות], אם בחכמות. באמונות, שיזהר [האדם] מן[האמין הנמנעות בחוקו יתברך, ולא ישים בגדר האפשר, מה שהמנעו טבע קיים. והערום יתבונן [=החכם יתבונן בדעתו], איזה מן הנמנע ראוי להאמין, אע"פ שאפשרותו אינו קרוב כל כך, כענין המופתים בשינוי הטבעים, והפינות הנמשכות להם, שאין במניעתם טבע קיים, ולא בהכשתם מופת חותך, וכ"ש שהלחיצות בסתירתם גדולות ובצורות וקשות יותר בבחינתם נחת מזה לזה. ואיזה ראוי להרחיק מכל וכל כהתהפך הראשים בענין שוב העצם מקרה או מקרה עצם. או ש[חלילה יחשבו כן] האל יתגשם, או ישתנה [=כלומר, שלעולם ועד אסור לחשוב בדעתו שהאל יתברך מתפעם, משתנה, מתפעל ויש לו מאורע ממאורעות הגופים חלילה]. או יברא כמותו [=כלומר אסור להעלות על לב חלילה, שהאל יתברך חילק עצמו לגורמים מפאת סיבות אשר כתובים בכמה ספרים חיצונים], ו[כל] הדומים לאלו מהנמנעות כמוחלט בטבע קיים.

וב- [ענין ה]- "חכמות", כמה שאין צד אמונה תלוי בו להתחייב האמתו מצד העיון, כמציאת השד והעדרתו [=שכביכול אומרים, כי "שד" הוא לא רק שם משותף לענינים המזיקים, אלא טוענים בני אדם שיש לו מציאות ממש] ודבר זה אינו כותב המאירי, כי אין מציאות לשדים! אלא הוא שם משותף לענינים שונים].

ובכביטול החלק והמצאותו, ובכביטול מציאות הריקות וקיומו, ואמונת ההעתק [=אמונת גלגול הנשמות] וקיומה, וייחס [=בעקבות האמונה הכוזבת של אמונת הגלגול], החיות בצומח וכיצא בהם כענין חלקי הנפש ובכלל מציאותה, ושאר דברים [=אלו וכיצא בהם, שהם דברים] נסכלים [=דברים טפשיים!], חשבוש קצת הקדומים [=שהם, אותם הדברים הטפשיים, חשבו אותם ל-] דברים אמיתיים, ומי יתן החרש יחרישון ותהי להם לחכמה". ע"כ.

וכתוב בתורה (בראשית פרק נ פסוק ב פרשת ויחי): "וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶת-עֶבְדָּיו אֶת-הַרְפָּאִים לְחַנֵּט אֶת-אֶבְיוֹ וַיַּחַנְטוּ הַרְפָּאִים אֶת-יִשְׂרָאֵל". והנה ישאל השואל, מה ענין "חניטה" שציוה יוסף את עבדיו לעשות לאביו ועקב? וכתב הרש"ר הירש (בראשית פרק נ פסוק ב פרשת ויחי): "... והנה זו גם עיקר כל חניטת המת. ממלאים את הגוף - שנתרוקן מקרביו - ומחדירים בו חומרים בשמיים ... הרי כאן ניגוד מעניין בין ההשקפה המצרית - הבאה לידי ביטוי בחניטת המתים - לבין ההשקפה היהודית. יש לעמוד על ניגודים כאלה, כל מקום שהם נמצאים, ויש להבליט אותם בייחוד מול אלה, הכופרים בתורה משמים, וב"יצירתו של משה" רואים רק את פרי "גאונותו", שינקה מחכמתם של כהני מצרים. מה רב הניגוד המתגלה כאן! המצרי חנט את הגוף, למען יעמוד בייחודו הפרטי. ואילו הנשמה לא עמדה באישיותה המיוחדת. היא נדרה מגוף לגוף - ועברה גם בגופי בהמות - פשטה צורה ולבשה צורה בגלגולים רבים. [כך מאמינים אלו הנוטים את תורת משה, והולכים במחשבת הכל הנינים].

אך לדידן [=אנו היהודים], עומדת הנשמה לעד, ואילו הגוף [הוא] נודד; משעה שהנשמה נאספה אל עמיה, דבר אין לגוף עם האישיות, אלא מצוה היא להביא את הגוף מיד במגע קרוב עם האדמה המפוררת (עיי' סנהדרין מו ע"ב). הרי [הגוף לדעתנו] הוא שב אל העפר ועובר בכל גלגולי הגופים החומריים. המצרי מאמין בגלגולי נשמות, והוא מבקש להגן על הגוף מפני כל אפשרות של שינוי. אך היהודי מאמין במציאות אישית ונצחית של הנשמה, והוא מוסר

את הגוף לשינויים חומריים. אולי דוקא משום כך הבלית יעקב במצרים: "אני נאסף אל עמי קברו אתי" וגו' (לעיל מט, כט). כפי שהערנו לעיל. אפשר ודוקא חוסר האמונה באישיות קיימת של הנשמה - הוא שהביא בעקבותיו את מנהג חניטת הגופות, וכן את המבנים העצומים של הפירמידות שנועדו למשכנות המתים. מכיון שהאמינו כי הנשמה נודדת, ביקשו להחזיק לפחות את הגוף. הנה לא היתה החניטה מנהג יהדות, ויוסף התחשב כאן במנהגי המצרים; אילו נמנע מלחנות את אביו, היו רואים זאת כפגיעה בכיבוד אב. אולי משום כך השביע יעקב את יוסף שלא יקברנו במצרים, לבל יעשו עבודה זרה מגופו, כדברי חז"ל (בראשית רבה צו, א); שכן ביסודו של דבר הרי שמירת החנוטים הנהוגה במצרים, איננה אלא עבודה זרה. ע"כ. ומבואר מדבריו ללא כל ספק, כי אמונת הגלגול, אינה שייכת לעם היהודי הטהור כלל! אלא זו אמונת המצרים אשר היו דבקים בחומר!

ונאמר (איוב פרק יד פסוק יב): "וְאִישׁ שָׁכַב וְלֹא יָקוּם עַד-קִלְתִּי שָׁמַיִם לֹא יִקְצוּ וְלֹא יִעָרוּ מִשְׁנָתָם". וכתב הרלב"ג, "זוהו, כי יש לעץ תקוה אחר הכרתו או אחר זקנתו או אחר מותו, ואולם האדם כאשר מת - כבר נכרת לגמרי, אבדה ממנו תקוה שישבו לחיות, ולזה ראוי שתעזבוהו וישלים ימיו. הנה כמו שכאשר אזלו המים מגי ים והנהר יחרב ויבש, לא ישאר בהם דבר מן המים ההם שיהיה כחיי אל שישוכו בו הים והנהר לאיתנם, כן האיש כאשר מת לא יקום לעולם, כי לא ישאר בו דבר שיהיה כחיי על שישוכו בו החיים האנושיים עד שיפסדו השמים. המתים לא יקיצו ולא יעורו משנתם, רוצה לומר, שלא יחיו אחר המות, כמו שלא יפסדו השמים". ע"כ. ומבואר מדבריו שמבוססים על דברי ספר איוב, שלעולם ועד לא יתכן שאדם מת, נפשו תשוב לחיות! כמובן עד הזמן של תחיית המתים במהרה אמן.

ולאחר כל זאת אחד מן התלמידים מצא לרב ניסים גאון (פירושו רבינו חננאל לראש השנה, מהדרות מכון וגשל, בסוף הספר מובא מגילת סתרים כתב ידו של רב ניסים גאון עמוד ט-י): "ומי שמת ורבו עבירות יורש גהינם, ואינו נוטל שכר כלל על זכויותיו, אלא פוחתים לו מן הפורענות כשיעורן. ואם כבר גמלו הקב"ה על אותו מיעוט מצות קלות שעשה בעולם הזה, נפרעין ממנו על כל עבירות שעשה משלם. ושכרם של צדיקים שראוי להם על זכויותיהם בעולם הבא, אין דרך לכל היצור ולא לסטן להחסיר ממנו כלום, אלא נתקיים להם באמת ובתמים שיזכו בו. שאי אפשר שלא יגיע להם שכרם משלם.

וכמו כן מי שמת כשהוא רשע, אין דרך להתפלל עליו כדי שיזכה עם הצדיקים, ואותה תפילה אינה מועלת כלום! לפי ששכר שראוי לצדיקים אינו אלא הטורח והעסק שסבלו בעשיית המצוות, ויתחזק מעבירות, אבל מי שהלך אחר תאוותו להתעדן בעבירות, היאך יתכן שיהיה לו חלק טוב? [בתמיהה]! זה ודאי מבוטל ורחוק מן הדעת". ע"כ.

וכן מפורש בכתוב (בראשית פרק ג פסוק יט): "בְּנִעַת אֶפְיָךְ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֵךְ אֶל־הָאָדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לָקַחְתָּ כִּי־עָפַר אֶתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב". וכתב התרגום ירושלמי, "בעמל כף ירך תאכל מזון, עד שתשוב לאדמה שממנה נבראת, כי עפר אתה ולאדמה תשוב. שמן עפר אתה עתיד לקום ולתת דין וחשבון על כל מה שעשית ביום הדין הגדול". ע"כ. והרי שבידינו

ראיה חותכת וניצחת, מהתרגום ירושלמי שנכתב כשלוש מאות שנה לאחר חתימת התלמוד הבבלי, שמתרגם את הכתוב ומסביר, שיום הדין והתשלום על העבירות הוא רק בתחיית המתים.

אמירת "קדיש" - שבח לבורא ולא תיקון נשמות! ❧

ונעבור לעוד אחת מאמרותיו של המקשה הנזכר שעמו אנו דנים בסדר ויכוח זה. ושאלתו היא כך: "אתם אומרים שאפשר וראוי גם לומר את הקדיש בשפה העברית, האם הדברים הללו נכונים?"

ותשובתנו היא פשוטה ביותר על קושיה שלאמיתו של דבר, כלל אינה קושיה. אבל בכל זאת נענה. הנה על פי חז"ל בעלי המשנה והתלמוד, לא נתקן הקדיש, אלא על מנת להגדיל ולרומם את שמו יתברך בעיני העמים, וכן בעיני עם ישראל השומע מאמר זה מפי החזן! וכן, אנו זוהרים בלשונו כמה שכתבנו ואמרנו, "בעיני העמים", מכיון שהקב"ה אצל עם ישראל בוודאי כי מקודש ומרומם! אבל הגוים אשר קמים עלינו לכלותינו, סוברים בדעתם כי עזב הקב"ה את הארץ וכפרט את עם ישראל, וחושבים בדעתם כי הקב"ה אינו משגיח עליהם כלל.

ולכן, על מנת להגדיל ולקדש את שמו יתברך ברכים, וגם להכניס רוממות בעיני קהל עם ישראל השומע מאמר זה, אנו אומרים שבח שנקרא, "יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים וכו'". וכמו שנאמר (יחזקאל פרק לח פסוק כג): "וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְגוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וַיִּדְעוּ בִּי אֲנִי יְהוָה".

ומכיון שאמירת שבח ומאמר נוסח הקדיש הינו שבח לבורא עולם, כלומר, שבח שנאמר על ידי החזן או על ידי זה שנבחר לומר קדיש לאחר לימוד תורה וכיצא, ושבח זה בא על מנת לגדל ולרומם את שמו יתברך בעיני הבריות, ולא על מנת לבטל כוחות מסויימים, או להשפיע באיזה שהם עולמות חלילה וחס, אלא כל מטרת נוסח ומאמר הקדיש, הוא על מנת לגרום הכנעה בלב בני אדם כלפי מי שיצר אותם. ולהבדיל אלפי הבדלות, כאשר אנו שומעים כי עשרה אנשים משבחים אדם פלוני, אנו משתכנעים מעט, שאותו אדם הוא בעל מעלה. ואם בתוך השבח הזה, ישבחוהו במילים שאין רגילות לומר אותם על רוב המוחלט מבני אדם, אז בוודאי כי אנו נחזיק מאותו אדם לאיש בעל מעלה גדולה מאוד.

כלומר, מה שאנו באים לומר, זה שיש ענין חשוב מאוד, להזכיר לבני אדם כמה פעמים ביום את רוממות האל יתברך ולהשמיע לאוזניהם דבר זה, כי כאשר אנו משבחים את יוצרנו ושומעים את גדולתו ואת עוצמתו, אז אנו מכניסים יראת שמים בליבנו ולעולם לא נשכח אותו יתברך בכל דרכינו.

ועל זה כבר אמר שלמה המלך עליו השלום (משלי פרק ג פסוק ה - ז): "בְּטַח אֶל יְהוָה כְּכֹל לְבָב, וְאֶל בִּינְתְּךָ אֶל תִּשְׁעוּ: בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעְהוּ וְהוּא יִישֵׁר אַרְצְחֶיךָ: אֵל תְּהִי חֶכֶם בְּעֵינֶיךָ וְיָרָא אֶת יְהוָה וְסוּר מִרָע". והנה לפני שנמשיך את הדברים ונציג את דבריו של רבי אברהם בן הרמב"ם. יש להביא כאן לפני הקורא את נוסח הקדיש בלשון הקודש, ומתוך קריאת נוסח

הקדיש בלשון הקודש, כבר יתברר לאדם בעל שכל ישר, שכל ענין זה של אמירת קדיש, באה על ידי שנכניע את עצמינו כלפיו יתברך, ונבין כי אם לא הוא יתברך, אין לנו תקווה ולא מנוס, וכל מה שלא יעשה האדם, הכל הוא בגדר תוחלת שווא!

והנה נוסח הקדיש בשפת הקודש (על פי נוסח הרמב"ם מתרגום לארמי לשפת הקודש): "יתגדל ויתקדש, שמו הגדול של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: (אמן) בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא פרצונו, שעתיד לחדש העולם, ולהחיות המתים, ולגאול החיים, ולבנות העיר ירושלים, ולשכלל ההיכל הקדוש, ולעקור עבודה זרה מן הארץ, ולהשיב עבודת השמים למקומה בזיוו ובכבודו. וימלוך מלכותו, ויצמיח ישועתו, ויבוא משיחו, ויפדה עמו. בחייכם ובימיכם ובחיייהם של כל בית ישראל, במהרה ובזמן קרוב. ואמרו אמן: ועונים הציבור: (ימא) יהא שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים: ואומר שליח ציבור: יתברך. (ימא) וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתעלה ויתהדר ויתהלל, שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: (ימא) למעלה למעלה מכל הברכות השירות והתשבחות והנחמות, שאנו אומרים בעולם. ואמרו אמן: (אמן). ע"כ נוסח הבסיס של הקדיש, שאומרים אותו בכל נוסח הקדישים כולם.

והנה רבים מעמי הארץ, ואף רבים מאתם בני אדם שמתפללים עשרות שנים בבית הכנסת, אינם בקיאים בשפה הארמית, ומעולם לא הבינו פירוש הדברים אשר הם קוראים ושומעים, כלומר, כל טעם תיקון אמירת הקדיש, שבא בעצם על מנת להגדיל את שמו יתברך בעיני העם ולהכניע את ליבם, כאשר נאמר הקדיש בשפה שאינם מבינים, נמצא כי אין שום טעם הגיוני לאמירה זו, מכיון שכל תיקון הקדיש נתקן למען נבין את רוממות הבורא, וכאשר נאמר הקדיש בשפה שאינה מובנת לעם, הטעם של התקנה בטל.

ומצאנו דבר מעניין בשם בנו של הרמב"ם, שכתב (המספיק לעובדי השם פרק כו על תפלת הצבור עמ' 61 - 62): "... אחר כך יאמר שליח צבור את הקדיש. וזאת, על ידי שיאמר: "יתגדל ויתקדש שמיא רבא וכו'". וכוונת "תחינה" [נקט דווקא במילת - "תחינה" ולא אמר - "תיקון", כלומר אמירת קדיש אינה באה לתקן ענינים בשמים וכו'] זו, [בכדי] להראות [ולפאר] את גודל שמו יתעלה בין האומות, על ידי גילוי ניסיו ונפלאותיו [שיהיו] בימות המלך המשיח מהרה יבוא. [וזה] כפי שהבטיח [הוא] יתעלה על ידי [הנביא] יחזקאל עליו השלום (פרק לח פסוק כג): "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני יהוה". [ומתפללים אנו ואומרים בנוסח הקדיש] שיזרו דבר זה ויקרבנו.

ועונים האנשים "אמן", תחילה, בעת שהוא פותח, "יתגדל ויתקדש", ולבסוף, באמרו, "ובזמן קריב" וכצורתו אותם לענות "אמן" באמרו "ואמרו אמן". אחר כך לאחר עניית "אמן", יאמרו האנשים בגדלם את שמו יתעלה בקול הגבוה ביותר הנובע מכוונת לב כנה וההתעוררות הנפשית הגדולה ביותר: "יהא שמיא רבא מברך לעלמא ולעלמי עלמאי", כפי שאמרו ז"ל, ששכר העונה יהא שמו הגדול מבורך בכל כוחו גדול מאוד. [ומה ש]נהגו האנשים שתהא הענייה בלשון "תרגום", [היא משום שזה מה שהיה] ידוע לפנים בישראל ועל - כן לשון הקדיש, ברובה, לשון תרגום [ולא משום שזה מה שהיה] ידוע לפנים בישראל ועל - או מסטין]. [וכן] עור טעם שתיקנו העניה בלשון תרגום, ולא התעקשו לתקנו בנוסח לשון הקודש, הוא משום ששבח

זה [בחלקן] לקוח מלשון דניאל עליו השלום, האומר בלשון תרגום (דניאל פרק ב פסוק ט): "עֲנֵה דְנִיָּאל וְאָמֵר, לְהוֹא שְׁמָה דִּי-אֱלֹהָא מְבָרַךְ מִן-עֲלְמָא וְעַד-עֲלְמָא, דִּי חֲכֵמְתָא וְנְבוֹרְתָא דִּי לְהִי-הִיא". והשבח הזה הכתוב בדניאל [הוא] כללי מהרגיל הידוע. משום שכידוע אומרים: "לעלמא ולעלמי עלמא". [=לעולם ולעולמי עולמים. ובשבח זה אין מדובר על מה שהיה, אלא על מה שיהיה].

ואילו זה [השבח שאמר דניאל], מחייב [את השומע להכין] את אי הקדמות, [שהבורא יתברך] בלא התחלה, ואת הנצחיות [שלו יתברך היא] בלא סוף, וכזו היא גדולתו, יתעלה שמו. אחר כך לאחר שהאנשים עונים "אמן" אומר שליח צבור: "לעילא לעילא מכל ברכאתא ושיראתא ותושבחתא ונחמתא דאמין בעלמא ואמרו אמן", והאנשים עונים "אמן".

ומשמעות אמירה זו ברורה, והיא, שכאשר הוא [=זה האומר קדיש], מגדל ומתאר ומשבח, ומסביר, מה שמצפים [אנן] מהגאולה, הוא אומר כביאורו, שזה בהתאם להשגתנו ויכולת התבטאותנו, שהרי גידולו [=גידולתו], יתעלה נעלה מכל גידולים [=נעלה מכל גדולה שאפשר לתאר בעולם], ותיאורו [יתברך] גדול מכל תיאורים, ושיבחו נכבד מכל שבחים, והבטחותיו שמצפים להן, אשר בהן תושג הנחמה האמיתית, מרובות מכל מה שאומרים. ואותו הגידול שהוא יותר נכבד, אליו רומזים, ובאמצעותו מתחננים, ואותו מאשרים האנשים כביטוי, "אמן". עבת"ל.

והנה למדים אנו מדבריו של רבי אברהם בן הרמב"ם, שכל מה שתוקן הקדיש בלשון ארמי, הוא משום שזו היתה השפה המדוברת. ואם תשאל, מדוע בכל זאת לא התעקשו וסידרו את נוסח הקדיש בלשון עברי שלם. נענה ונאמר, שמכיון שנהגו כמו דניאל בעומדו לפני המלך, כאשר הודה לבורא עולם, הודה לו בשפה הארמית, והיתה זו השפה שכולם מכירים ויודעים בזמנם, ואף התלמוד הירושלמי שנכתב בארץ ישראל, נכתב בלשון כזו שמעורבת בלשון ארמית-ירושלמית. וכידוע לכל אדם אשר בקיא בלשון הארמי, שיש הבדל בין השפה הארמית-הבבלית, לבין השפה הארמית-הירושלמית. כלומר, מה שאנו באים לומר, זה שגם בזמן התלמוד ירושלמי, והבבלי, ולפני התלמוד ירושלמי, היו נוהגים עם ישראל לדבר המון בשפה הארמית, כמו שניתן לראות בשני התלמודים! ואף שאחד מהם נתחבר בארץ ישראל להבדיל מתקופתנו אנו, שרוב בני האדם אשר באים לבית הכנסת ואף אלו הנמצאים שם שנים על גבי שנים, אינם יודעים כלל את נוסח תרגום הקדיש משפה הארמית לשפת הקודש.

והדבר החמור ביותר, הוא שכאשר מגיעים בני אדם רחוקים לבית הכנסת, ושומעים קדיש מן החזן, כלל לא מבינים מה החזן אומר ומה מתכוין בנוסח הקדיש, והנה בוודאי אם בשעה זו שכבר נמצאים הם בבית הכנסת אחת לשבוע או יותר, אם היו שומעים נוסח אשר היה מובן להם, בוודאי כי היה מתמלא ליבם כלפי הבורא, ויתכן והיו נמנעים יותר מעבירות וחוזרים הם בתשובה.

והנה מכיון, שדניאל רצה לרומם את ה' יתברך גם בעיני הכשדים ואומות העולם, לא רצה לומר הדברים בלשון הקודש, כי בכך יהיה מובן הדבר רק ליהודים בלבד. אבל דניאל היה נמצא בתקופה לא פשוטה לעם ישראל, כי היה זה 18 שנה לפני חורבן בית המקדש. שהיה זה באמצע מלכות יהויקים. ועד לבית השני. וכתב המצודת דוד, "ארמית - בלשון ארמי

והוא לשון כשדים שכולם רגילים בו וכוונתם היה למען ישמעו כולם ואולי יבוש המלך מן העם לבקש תואנה כזאת". ע"כ. כלומר, לפי הבנתו של המצודת דוד, דברי דניאל בשבח זה, לא באו כלל על מנת להכניע, לתקן איזה שהוא כוחות עליונים, אלא הכל הוא באופן שכלי וברור, על מנת להכניע במאמר זה את לב המלך, כלומר שיכנע ליבו לפני הבורא יתברך, שהוא האלהים של העם היהודי!

ואין כאן ברצונו להרחיב, וכל המעיין בדבר על פי רבותינו הטהורים אשר היו נאמנים לתלמוד ופירשו את דבריהם בצורה שכלית וישרה, יצא לו מסקנה כמו שיצא לנו. ע"כ בענין זה בקיצור נמירן.

האם הבורא צריך עוזרים על מנת לשפוט? ☞

והנה לאחר ששלחנו למקשה, את תשובתו של הרב יעקב אנטולי הנוכח למעלה, ועוד חלק מן הדברים אשר כתבנו כאן שהצגנו לקורא. כתב לנו האיש הנוכח וזה תמצית לשונו: "קראתי, עמוק, אבל לא מסתדר לי כל כך, כי לפני כמה שבועות הרב * * * שהוא בעל "רוח הקודש", ללא עוררין, עובדתית בשטח, ובטוח דיין בבית דין עליון, לאחר שידוע לי סיפור אישי, שהמתיק מעל חבר באמצע שיעור תאונה קשה, ובכוונה אני מקדים כאן את שבחי הרב הנזכר. [=כלומר, שהמקשה טוען שיש איזה רב בדורינו וכמוכן לפי שיטתו גם בדורות עברו, שבאמצע שיעור, כלומר באמצע אמירת דרשה לרבים, כלומר כאשר הוא מרוכז ועסוק בלדבר ולהעביר מסר לקהל שומעיו, באמצע כל זה, ראה ברוח קודשו, שאחד מתלמידיו הולך לעשות תאונה קשה, וזה הרב, באמצע שמדבר, פעל בעולמות העליונים ואף דיבר עם הבורא, כל זה בזמן שהוא מוסר שיעור, וכיטל את התאונה הקשה שהיתה צריכה להיות, וכדבריו של המקשה "המתיק" מעליו אסון נורא]. ואותו הרב, הוא זה שאמר מפורש, שמי שמזכיר בפה את שמו המלא של הס"מ [=סמאל], עובר על איסור (מחילה ששכחתי את הנוסח המדויק). אבל הכוונה שלא להזכיר אלוה אחר [=כלומר המקשה מודה שהס"מ, הוא עוד "אלוה"!!!]. ע"כ תשובתו וקושייתו על דברינו.

וזו תשובתנו למקשה הנזכר: הנה, הפתיות הזו והאמונה העיוורת, ביסודה בוודאי להחריב את יסודות דתנו, ואת האנשים הבאים שיוולדו לעולם, וילכו אחרי דעות אלו. ולכן אמר ה' יתברך בתורתו והזהיר בעניני חג הפסח (שמות פרק יג פסוק יד פרשת בא): "וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּןְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת? וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצֵאתִי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם מִבְּיַת עַבְדִּים". והנה גילה הכתוב, שעיקר חג הפסח, אינו בא על מנת לתקן דבר מסויים, או לפעול איזה דבר בעולמות העליונים שישפיע על בני אדם בענין מסטי מסויים, אלא בא חג זה, וכמוכן שאר החגים, על מנת ללמד ולהזכיר לדורות הבאים, שמי שהוציא אותנו ממצרים הוא רק ה' יתברך, ולימד בפסוק זה, על החשיבות ללמד את הילדים השקפות נכונות ודרכים ישרות!

והנה כבר ביארנו בחלק הראשון של הספר הנקרא ועולה על שם: "אשר תדע את לבבו". ושם הוכחנו, שמכיון שלא חקרו היטב את הדברים שנאמרו על ידי ר' חיים ויטאל כלפי רבו האר"י, ולא דרשו בהם היטב, כלומר שלא עינו בהם אם הם אמת או לא, ראינו כי קרא כל מה שקרא, ונעשה כל מה שנעשה בדורות אלו ושעברו מזמניהם. ולכן ניתן לראות את אותם בני אדם שנחשבים ל-"גדולים", בונים בנינים לעצמם ומטפחים את ביתם, וכל זה על ידי

שמעבירים לקהל שומעיהם, שקר וכזב.

וכבר אמר החכם באדם במשלי (פרק א פסוק כב - כז): "עֲדֹמְתֵיךָ פְתִיחַ תִּאֲהָבוּ פְתֵי וְלֹצִים לְצוֹן חֲמָדוֹ לָהֶם וְכִסְיֵיהֶם יִשְׁנְאוּ-דַעַת: תִּשְׁוֹבוּ לְתוֹכְחַתִּי הִנֵּה אֲבִיעָה לְכֶם רוּחִי אֲוִדְיעָה דְבַר־י אֲתִכֶּם: יְעַן קְרָאתִי וְתִמְאַנּוּ נְטִייתִי יָדַי וְאִין מִקְשִׁיב: וְתִפְרְעוּ כָל-עֲצָתִי וְתוֹכְחַתִּי לֹא אֲבִיתֶם: גַּם-אֲנִי בְּאִדְכֶם אֲשַׁחַק אֲלַעַג בְּבֹא פְחָדְכֶם: בְּבֹא כְשֹׂאוֹהַן כְּשׂוֹאֵהוּן פְּחָדְכֶם וְאִידְכֶם כְּסוּפָה יֵאָתֶה בְּבֹא עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה: יְהוֹה כִּי אִין כְּמֹהוּ בְּכָל-הַעֵם וְיִרְעוּ כָל-הַעֵם וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ".

והנה בתחילת הדברים ותשובתינו למקשה הנוכח, חשוב להציג את דבריהם של חז"ל, שמלבד שאנו כאין וכאפס לנגדם, עוד דבר חשוב ביותר לציין, שכל דבריהם הם במסורה ומסורת, כלומר, שמלבד התקנות והגזירות שנצרכו לעשות בזמניהם על פי חוקות הדת והתורה, שגם אותם התקנות הם על פי מסורת ומסורה, כלומר שהם נעשו על בסיס חוקות הדת ובוודאי שאינם סותרים את התורה חלילה, הנה מסרו לנו חז"ל ושמרו על מסורת התורה שבעל פה, ולכן בכל מקום ומקום, דבריהם הם העיקר, ועל פיהם אנו חיים! ולכן פשוט הדבר וברור לכל, כי הם, הטהורים הללו, עולים על מעלותינו בעשרות מונים שלא ניתן לתארם, הן בתורה, הן בקדושה, והן בהבנה וידיעת מה היא תורת אמת! ועיין במה שכתב הרמב"ם בהקדמה לפירושו למשנה, ועיין היטב במה שכתב בהקדמתו לספרו "משנה תורה", ועוד עיין תלמד ותשכיל במה שכתב רבינו הרמב"ם בהקדמתו לפרק חלק. (פירוש המשנה סנהדרין פרק י' משנה א' בהקדמה).

ומכיון שכך, בעלי המשנה ושני התלמודים הבבלי והירושלמי, הם אלו שקבלו את התורה במסורת ממששה רבינו ועד אליהם, וכל דבריהם בחכמה גדולה ונפלאה כמו שכתבנו. ועליהם אין להוסיף ואין לגרוע. וכמו שכתב הרא"ש (ביאור למסכת חולין פרק ב סימן ו'): "ומסתבר שכל תוספתא, שלא נתפשטה עד אחר סידור הש"ס, לאו דסמכא היא [=לא סומכים עליה!]. דמסתמא, כיון שרצו חכמי ישראל לעשות חיבור קיים אמת, חקרו וחזרו לידע כל הספרים שנכתבו על דברי חכמים, וביררו אותם שהם בר סמכא, ועל ידם חברו הש"ס, הילכך אין לסמוך על תוספתא זו, כיון שאין בעל הש"ס מסכים עליה". ע"כ.

ומבואר מדברי הרא"ש, שלעולם לא יתכן, שיהיה חיבור כלשהו על המשנה, או חיבור כלשהו שהינו נחשב לכשר ומקובל בעיני חכמים, שלא פרסמו אותו חז"ל! והוא מהטעם, כי רבותינו בעלי התלמוד, ובעלי התוספתא, ובעלי הספרא, והספרי ושאר החיבורים שנתחברו על מנת לבאר את התורה ואת המשנה, חיפשו בכל ישראל, כל שמועה, כל ספר, כל חיבור, שנתחבר בזמנם או בזמנים עברו, וכחזו את אותם חיבורים היטב, ופרסמו רק את החיבורים הכשרים אשר מתבססים וחונים על קבלת משה רבינו שקיבל תורתו בסיני מאת הבורא!

ומבואר יוצא, שאם יבוא אדם, ולא משנה באיזה תקופה, וימסור לנו ספר כלשהו, ויאמר שספר זה נתחבר בתקופה שבה חיו חז"ל, וכאשר נשאל אותו, מדוע חז"ל לא אמרו לנו על זה הספר ולא סיפרו לנו עליו, ולא הכניסו רעיונותיו בדבריהם, ויותר מכך, אם נתבונן בדבריו,

נמצא סותרים את דברי חז"ל, מסביר הרא"ש ואומר, וודאי כי אסור לנו לקבלו! ולדעתו של הרא"ש, אפילו שספר זה לא חולק על חז"ל, מכיון שחז"ל עשו את כל הבדיקות הנחוצות להודיע לנו על חיבורים כשרים ונאמנים, מכיון שלא מנעו בדבריהם, אסור לנו לקבלו לעולם!

וגם רבינו הטהור הרמב"ם לא חשך לשונו בענין המסורת וכתב (פירוש המשנה סנהדרין י' א) ביסוד התשיעי וז"ל: "ויסוד התשיעי, הביטול. והוא, שזו תורת משה לא תבטל, ולא תבוא תורה מאת ה' וזולתה, ולא יתוסף בה ולא יגרע ממנה לא בכתוב [=תורה שבכתב], ולא בפירוש [=התורה שבעל פה], והם הפירושים והביאורים על התורה שבכתב, הנוכרים אצלנו ב-"משנה", שחיבר רבי יהודה הנשיא וחבריו, וכן שאר הביאורים על המשנה, והם אותם הספרים שנתחברו על מנת לבאר את המשנה, ומהם, תוספתא, ספרי, ספרא, התלמוד בבלי והירושלמי, שכל דבריהם במסורת ומסורה, ושמועות שקבלו איש מפי איש במסורת התורה שבעל פה. ועל התורה שבכתב, ועל מסורת התורה שבעל פה שנמסרה לידי אותם החכמים שזכרנו, על כל זה] אמר [=הבורא יתברך בתורתו], "לא תוסף עליו, ולא תגרע ממנו". וכבר ביארנו מה שצריך לבאר ביסוד זה בהקדמת החבור הזה ... וכאשר יפקפק אדם ביסוד מאלו היסודות [=כלומר, כאשר אדם רק מוסף חלילה, אפילו על דבריהם של חז"ל ובכך חולק עליהם], הרי זה יצא מן הכלל, וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, וחובה לשנותו ולהשמירו, ועליו הוא אומר הלא משנאיך ה' אשנא וכו". עכ"ל. וכתב האבן עזרא (שמות פרק ב' פסוק כב): "וכלל אומר לך, כל ספר שלא כתבוהו נביאים, או חכמים מפי הקבלה [=למשה מסיני], אין לסמוך עליו, ואף כי [=ובמיוחד א] יש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה". עכ"ל.

ויש להשיב ולציין, שמה שכתב המקשה הנזכר בענין "רוח הקודש", אנו נעמוד על כך בהמשך בהרחבה ונעניין בדברים, האם יש רוח הקודש בזמנינו אנו. וכעת נשיב, על מה שכתב המקשה, בענין שאמר, "שרבו הוא דיין בבית דין העליון, ואף באמצעות זה שהינו דיין בבית דין העליון של מעלה, ביטל גזירה קשה מתלמידו, וכל זה כמובן היה באמצע דרשה".

והנה, אנו לא נענה בתחילת תשובה זו, אלא נשאל את המקשה את השאלה הבאה: נשמח לדעת ולהבין, היכן למדת שיש עוד דיין למעלה, מלבד הקב"ה? ויתירה מכך, היינו שמחים עוד יותר לדעת, כיצד החלטת ויצא דבר זה מפיו, שלא מספיק שיש עוד דיין מלבד הבורא יתברך, אלא שבשמים רבך הוא אחד מהדיינים בבית דין העליון, ועוד בעודו חי בגופו? והנה, כמו שביקשת מאתנו מקור לדברינו בתמיהתך, כעת אנו מבקשים מקור לדברך בתמיהתנו! והנה נתחייס לעצם דברך, ונחל לעינין במקורות של חז"ל, וכאשר התחלנו לעיין ולחפש מקור לדברך, אנו מוצאים ההיפך הגמור, ולא רק שלא יתכן שאדם חי יהיה דיין בבית דין של מעלה, אלא יתירה מזו, חז"ל מודיעים לנו ואומרים, שמלבד הקב"ה, אין שום דיין למעלה חלילה וחס!

שהנה אמרו לנו חז"ל (פרקי אבות פרק ד' משנה כב): "הוא הנה אומה, האלודים למות, והמתים להחיות, והחיים לדון. לידע להודיע ולהודיע שהוא אל, הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין,

הוא הדין, הוא עד, הוא בעל דין, והוא עתיד לדון. כרוך הוא, שאין לפניו לא עולה, ולא שכחה, ולא משוא פנים, ולא מקח שחה, שהכל שלו. ודע שהכל לפי החשבון. ואל יבטיחך יצרך שהשאלו בית מנוס לך, שעל כרחך אתה נוצר, ועל כרחך אתה נולד, ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת, ועל כרחך אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני מלך המלכים הקדוש כרוך הוא. ע"כ.

וכתב רש"י, "לידע להודיע ולהוודע - [מה שאמר "לידע", כוננתו ש]- ידע אדם ויבין [דבר זה לעצמן]. [לאחר שידע דבר זה היטב] יודיע הוא לכל, שיהיו גם הם יודעים שהוא יוצרם ובוראם. [עד כאן נוסחא ראשונה]. [נוסחא אחרת:]. [מה שאמר] "לידע" - שאין בריה נחבאת מיום הדין. [ומה שאמר] "להודיע" - את האדם, ויבין שהוא דיין [יחיד] לכל. גם יהיו יודעים שהוא יוצרם ובוראם, ומבין כל מעשיהם, והוא הדין מומחה [כלומר מומחה במעשיהם ובמחשבות ליבם], שבקי לדונם כפי משפטם. ואם תאמר, במה ידוננו? הלא אין עד שיעיד בנו! [די כן] הוא עד [שרואה הכל צופה ומביט], והוא עצמו יהא בעל דין לצעוק עליכם [לא באמת צועק הוא יתברך, אלא כתב כן על מנת לשבר את האוזן מה שיכולה לשמוע ולהבין], ולהביאכם במשפט. הוא עתיד לדון לך, הוא מצפה לדון אתכם ולשלם גמולכם. ע"כ. וכתב רבינו הטהור הרמב"ם: "אמר לידע, להודיע, ולהוודע - רוצה בו' שיוודע [הוא יתברך, אותם] העתידים להולד, ואשר הם נולדים עתה וימותו, ואשר יחיו אחר המוות. ונלמד משלוש הכתות האלה, שהוא היוצר [לברן], והוא הבורא [לברן], ו[לוה] אמרו, הוא הדין [לברן], והוא עתיד לדון [לברן]. רוצה בו, שהוא שופט עתה את הכל בחיים ובמוות, ובשאר עניני העולם, והוא ג"כ עתיד לדון אשר יחיו לעוה"ב בגמול ועונש". עכ"ד.

ופירש רבינו יונה: "הוא הדין - מאחר שהוא [לברן] יודע אמתת כל הענינים, [רק] הוא ראוי לדון, כי ידן את הדין לאמתו. [ומה שאמר] "הוא העד" - שהכל גלוי לפניו. [ומה שאמר] "הוא בעל דין". שהוא תובע את החוטאים, כמו שאמר דוד (תהלים נ"א ו) "לך לברך חטאתי, והרע בעיניך עשיתי, למען תצדק בדבריך, תזכה בשפטך". כי אם יזיק אדם לחבירו אל יחשוב כי אליו חטא ולא לשם, כי הוא [יתברך] תובע את החיזק כבעל דין. כי גם לה' חטא. והוא עתיד לדון - לעתיד לבא, שאין לפניו לא עולה. להטות את הדין - ולא שכחה ולא משוא פנים". ע"כ.

וכתב רבינו המאירי בבית הבחירה (שם): "הוא בעל דין - כלומר, כי לו לברן [לברן] יהיה החוטא, והוא בעל הריב, ואוי מי יחיה, והוא עתיד לדון כל אדם. ודע, שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים, אפילו הוא צדיק גמור שיעבור על שום חטא, ולא מקח שוחה. ופי' בספרי, שוחד - מצות, כלומר שכל שעשה עבירה אחת, אפילו עשה מאה מצות, כנגדה לא תמחק העבירה, אלא יענש על העבירה, ויגמל [האדם] על הטובות, וז"ש, הכל לפי חשבון ואל יבטיחך יצרך שיש בשאלו בית מנוס [=מפרש ענין "בית מנוס", לא על המנוחה והשלוה וההתנתקות החושים הנשמיים! אלא מפרש המאירי, "בית מנוס", שחושב האדם בדעתו, שלאחר המוות יהיה לו תיקון מסיים על עבירותיו, או שמישהו מצאצאיו יוכל לעזור לו בזה העולם ולתקנו, ולכן חושב האדם, את המוות לבית מנוס, כלומר למקום שיוכל לעזור לו להתנקות מחטאיו שעשה בחיי חיותו. ולזה כתב והדגיש והמשיך בלשוננו], כלומר, [שלא תחשוב, ש]תוכל להשתדל [לאחר המוות] להנצל מגיהנם [=להנצל מצער שיכוא עליך לאחר המוות], [ש]תדע באופן כרוה כן אין אחר המוות שום השתדלות, כמ"ש למעלה, ואמר, "שעל כרחך אתה נוצר". ע"כ.

והנה מדבריו למדים אנו שתי דברים: שהדין הוא רק לפני הבורא בלבד, והוא הדין והוא השופט. ודבר שני, למדים אנו, כי אין שום תיקון אחר המוות, וזה הוא אחד מיסודות ועמודי הדת, אשר מעמידים את בני אדם על יושרם, כונתינו, שענין זה שאין שום תיקון אחר המוות, הוא המעמיד את האדם לעולם על התשובה, ועל תיקון המעשים, כי מכיון שידע שאין מי שיועיל לו אחר מותו, בוודאי כי יעשה כל השתדלות בענין התורה והמצוות בחיי חיותו.

והוכחה גמורה וראיה שאין עליה עוררין נציג לפני הקוראים כעת, אע"פ שהדברים ישמעו מעט קשים לליבות בני אדם. והוא מה שכתב רבינו הטהור הרמב"ם בהלכות אכלות (הלכות אכל פרק א הלכה י): "כל הפרושין מדרכי צבור, והם, האנשים שפרקו עול המצוות מעל צוארן, ואינן נכללין [בעבור מעשיהם] בכלל ישראל בעשיית המצוות, וכבוד המועדות, ושיבת בתי כנסיות, ובתי מדרשות, אלא הרי הם [=מתנהגים] כבני חורין לעצמן, כשאר האומות, וכן המינין, והמשומדין, והמוסרין, כל אלו אין מתאבלין עליהם, אלא אחיהם ושאר קרוביהם [=מאותם שבעה בני אדם קרובים], לובשין לבנים ומתעטפין לבנים ואוכלים ושותים ושמהים שאבדו שונאיו של הקדוש ברוך הוא, ועליהם הכתוב אומר הלא משנאיך ה' אשנא". עכ"ל.

והנה בוודאי, אם מישוהו מהקרובים של הנפטר, כלומר מאותם שבעת הקרובים היה יכול להועיל לנשמתו של הנפטר, מפני מה עליו וחובה עליו, לעשות סעודה לעצמו ולשמוח ביום שאחד מן שבעת הקרובים אליו נפטר לבית עולמו? האם בעלי התלמוד והמשנה יגרמו לנפטר חלילה לא לקבל זכויות? אלא וודאי, כי כל מטרת האבלות, אמירת הקדישים, כל אלו באים על מנת להכניע את לב האדם אשר מצווה מן התורה לשבת אבלות [=יום אחד מן התורה ועוד ששה ימים מדרבנן] על אותם הקרובים, וכל זה הענין הוא ענין שכלי הבא להכניע את לב האדם ולאזן את מידותיו ואת תאוותיו.

והנה בוודאי אחר קריאת הדברים הללו והבנתם, למדים אנו ללא כל ספק, כי הדין היחיד והבלעדי של הבריות, הוא רק האל יתברך בלבד! וכפרט כאשר התברר לאדם לאחר קריאת הספר הראשון שכתבנו למעלה, "אשר תדע את לבבו", ובו מבואר שרק הקב"ה הוא היחיד שידע מחשבות הלב של בני האדם! ואיך יתכן למישהו מבני אדם, ואפילו לאחר פטירתו, להיות דיין בבית הדין העליון, שהוא בכלל לא יודע מחשבות לב האדם? ואם נסבור ונאמר שיש דיין נוסף לאלהינו, הרי אמרנו והודינו בפינו שאותו דיין יודע חשבונות כדוגמת ה' יתברך. וזו איוולת גמורה ושקר לצערינו הרב.

וכן אמרו חז"ל (פרקי אבות פרק ג' משנה א): "עקביא בן מהללאל אומר, הסתפל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עברה. דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון. מאין באת, מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך, למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון, לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא". ע"כ. והרי שהדין והחשבון הוא רק לפני הבורא יתברך בלבד.

ונחתום ענין זה, ונציג לפני הקורא עוד ראיה פשוטה ושכלית לכל אדם אשר מאמין בעיקרי יסודות דתנו הטהורים. והוא, מה שכתב רבינו הרמב"ם (פירוש המשנה לפרק חלק סנהדרין י"א):

... וממה שראוי שאזכיר כאן, וזהו המקום היותר ראוי להזכירם בו, שעיקרי תורתנו הטהורה ויסודותיה הם שלוש עשרה יסודות. היסוד הראשון: מציאות הבורא ישתבח. והוא, לדעת שיש שם מצוי בשלימות אופני המציאות, והוא המצוי יתברך שמו, עילת מציאת מציאות כל הנמצאים, ובו על ידו קיום מציאותם, וממנו בכל עת נמשך להם הקיום שבוכותו הם חיים. ואילו נתאר סילוק מציאותו, נחשוב בדעתנו כי אז בטלה מציאות כל נמצא, ולא ישארו קיימים במציאות בלעדי מציאותו.

ולהיפך, אילו נתאר סילוק כל הנמצאים זולתו וישאר הוא יחיד בעולמו, ודאי כי אז לא תבטל מציאותו יתעלה, ולא תחסר מאומה, כי הוא יתעלה בלתי אינו זקוק במציאותו לזולתו. וכל מה שזולתו מן השכלים כלומר המלאכים וגרמי הגלגלים ומה שלמטה מהן הכל זקוק במציאותו אליו. וזה יסוד הראשון הוא אשר מורה עליו דבור אנכי ה' וכו'." ע"ב.

והנה, לעולם לא יתכן לומר, שהאל יתברך שכל בריותיו זקוקים אליו, הוא יודקק חלילה לבשר ודם שיעזור לו לשפוט בצדק וכדין! שנמצא אם כן, אותם הסוכרים דעה מופסדת זו, מחשיבים את האל יתברך לאל חלש, שאינו יודע לשפוט לבדו, ואף צריך יועצים! ודבר זה לא יתכן למי שמאמין שהאל יתברך הוא אל שלא נצרך לאף בריה בעולם, וכולם צריכים אליו והוא אינו זקוק לאף אחד! וכל האמור כאן ביסוד זה, מכונן גם כלפי המלאכים, רצוני לומר, שגם עם המלאכים הקדושים, אשר אין להם בחירה, ולא חטא, ולא תענוג, ונעלים הם בוודאי מכל בשר ודם, גם עמהם הקב"ה אינו צריך להתייעץ או להיוועץ, מכיון שהם נבראו, וגם הם זקוקים אליו.

וכבר כתב רבינו וחתם את היסודות הללו, מה דינו של מי שמאמין בהם, וחלילה דינו של הכופר בהם. וז"ל: "... וכאשר יהיו קיימים לאדם כל היסודות הללו ואמונתו בהם אמתית, הרי הוא נכנס בכלל ישראל, וחובה לאהבו ולחמול עליו וכל מה שצוה ה' אותנו זה על זה מן האהבה והאחווה, ואפילו עשה מה שיכול להיות מן העבירות מחמת תאותו והתגברות יצרו הרע, הרי הוא נענש לפי גודל מריו ויש לו חלק, והוא מפושעי ישראל. וכאשר יפקפק אדם ביסוד מאלו היסודות הרי זה יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, וחובה לשנותו ולהשמידו, ועליו הוא אומר, הלא משנאיך ה' אשנא." ע"ב. והדברים ברורים.

סמאל - אלהים אחרים? ❧

למעלה הבאנו את לשונו של המקשה, ועמדנו על דבריו ומה שכתב בענין שרבו דיין בבית דין העליון עם הקב"ה, ולא רק שרבו דיין, אלא אף ביטל ומבטל גזירות. וכבר הוכחנו שכל זה אינו. וכעת נעמוד על הפסקה האחרונה של המקשה, במה שכתב, " ... ואותו הרב, הוא זה שאמר מפורש, שמי שמזכיר בפה את שמו המלא של הס"מ [=סמאל], עובר על איסור (מחילה ששכחתי את הנוסח המדויק). אבל הכוונה שלא להזכיר אלוה אחר [=כלומר המקשה מורה סמאל, הוא עוד "אלוה!?!"]." ע"ב.

והנה, אמרותיו ומילותיו של זה המקשה, הינם קשים מאוד לאוזן שומעת, ומדובר

לאמיתו של דבר בחירוף ונגידוף כלפי שמים! וראשית כל, יש לנו להביא את לשונו של רבינו הטהור (רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ו-ו והלכה יד): "ואלו הן שאין להן חלק לעולם הבא, אלא נכרתים ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים." [=כלומה שאם נפטרו ללא תשובה, אין להם תיקון על מעשיהם]. המינים והאפיקורוסין והכופרים בתורה והכופרים בתחיית המתים ובכיאת הנואל המורדים ומחטיאי הרבים והפורשין מדרכי צבור והעושה עבירות ביד רמה בפרהסיא כיהויקים והמוסרים ומטילי אימה על הצבור שלא לשם שמים ושופכי דמים ובעלי לשון הרע והמושך ערלתו.

חמשה הן הנקראים מינים, האומר שאין שם אלוה, ואין לעולם מנהיג, והאומר שיש שם מנהיג, אבל הן שנים או יותר. והאומר שיש שם רבון אחד, אבל שהוא גוף ובעל תמונה, וכן האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל, וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליין בינו ובין רבון העולמים כל אחד מחמשה אלו הוא מין ... כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים אלו שמנינו, אף על פי שהן מישראל, אין להם חלק לעוה"ב." עב"ל.

והנה, נציג שוב את לשונו המדוייקת של המקשה, " ... ואתו הרב, הוא זה שאמר מפורש, שמי שמזכיר בפה את שמו המלא של הס"מ [=סמאל], עובר על איסור (מחילה ששכחתי את הנוסח המדוייק). אבל הכוונה שלא להזכיר אלוה אחר [=כלומר המקשה מודה שסמאל, הוא עוד "אלוה"!!!]. ע"כ. כלומר, המקשה ולפי טענתו, אף רבו סובר כך, ואומר, שלא די שישנה ישות אמיתית מסויימת העולה על שם, "סמאל", והיא היא המסיתה את האדם לעבירות. אלא שזה המסית לטענתם, הוא ישות אלהית בפני עצמה! וכמו שכתב המקשה, " ... שלא להזכיר אלוה אחר".

ותחילה, יש לנו להסביר, להציב, לחזק את יסודות דת האמת, ואת ההבנה הברורה, שכל מה שהזהיר הקב"ה בתורתו מן העבודה זרה ומשמישיה, וכל כיוצא מן ההבלים הללו. לא הזהיר ה' יתברך מהם, מפני שיש בהם כח, או שהם ישות קיימת ופועמת בפני עצמה חלילה. אלא עלינו לדעת, כי כל עניני עבודה זרה, וכל האזהרות האמורות לגביה, לא מפני שיש בהם דבר מה, או שיכולים להשפיע חלילה וחס, כי אין בהם כלום ושום דבר, אלא כל ענין האזהרה המרובה והחירוף והכעס שנוצר מלפני ה' יתברך, כאשר אדם נוטה לענינים אלו, הוא בעבור זה שכביכול שכאשר אדם מודה בעבודה זרה, ממילא הוא מודה בעוד כח אחר שיכול להשפיע על חייו, מלבד כוחו של הבורא.

ועל זה אמר בתורתו והזהיר (דברים פרק יא פסוק טז פרשת עקב): "הַשְׁמַרְוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם". ומיד כאשר "סרתם" מן התורה וחוקותיה האמיתיים כפי שהועברו במסורת, אז ודאי אומר ה' בתורתו ומזהיר, בוודאי כי תעבדו אלהים אחרים, כלומר, כאשר תפרשו מן יסודות דת האמת, תתנו חשיבות וכח לדבר שאינו קיים, והוא עניני עבודה זרה וכל כיוצא בהם.

ואמרו רבותינו בספרי (ספרי דברים פרשת עקב): "וסרתם, מדרך חיים לדרך מות." [=כלומה רבותינו למדים מן המילה, "וסרתם", שיש בזה רמז במילה עצמה - "וסר מות", כלומר, מי שיסור מדרך התורה לדרך עבודה זרה ושאר העבירות, הרי שהוא סר מדרך החיים לדרך של מותם, כלומר שיעבור ויחלוף מן העולם כעבור הליכתו

אחר התוהו]. ועבדתם אלהים אחרים - וכי אלהים הם? [=חלילה! כלומר, מחבר הספרי, מניע מנקודת הנחה פשוטה וברורה, ואין תמיהתו וחשיבתו שיש אלהים אחרים או שיש לו ספק בכך, אלא כותב זאת בצורה כזו על מנת להפקיע מן האדם מחשבה רעה זו, ואומר זאת בדרך תמיהה על מנת לחדד את המסר ממשיך ואומר], **והלא כבר נאמר** [=במפורש] (ישעיהו פרק לו פסוק יט): **"ונתן את אלהיהם כַּאֲשֶׁר פִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה כִּי אִם מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וְאֶבֶן וְיָאֲבֹדִים"**. [ולכן הדבר פשוט וברור, כי אע"פ שקרא להם הבורא יתברך בשם, "אלהים אחרים", לא מפני שיש להם קיום חלילה, כי סיבה אחרת היתה לפני המקום לקרוא להם אלהים אחרים, על מנת להעביר מסר לכאבים, ולכן מחבר הספרי, מיד נותן את תשובתו בדרך שאלה ואומר], **ולמה נקרא שמם "אלהים אחרים"?** שמאחרים את הטובה מלבוא בעולם. [=כלומר, לא שהם, האלהים האחרים הם אלו שמאחרים את הטובה מלבוא לעולם כאילו יש להם כח חלילה, אלא שאותם העובדים אותם ועושים אותם לאלוה ונותנים להם חשיבות, הם אלו הנורמים לאיחור הטובה מאת הבורא לבוא לעולם, כי על עבירות של עבודה זרה וענייני מינות, בא חרון אף לעולם. וממילא כאשר בא חרון אף, נמנעים הטובות מלבוא על עם ישראל, וכאים הרעות לא עלינו. ולכן נקראים אלהים "אחרים", על שם "מאחרים", כלומר, לשון של, "איחור!" שנורמים לאיחור הטובה].

עוד אמרו בספרי הנוכח, והביאו סיבה נוספת למה שנאמר בתורה על עניני עבודה זרה, **"אלהים אחרים"**, והסבירו, שעושים את עובדיהם אחרים ומשונים. כלומר, שכאשר אדם נוטה אחר האמונה שיש עוד כח וישות פועמת ונפעמת בעולם על ידי מעשיו, ואף יש ביכולתה לעשות רצונו, דבר זה, כלומר מחשבה רעה זו, מביאה את האדם להתנהג באופן מוזר ולעשות ולפעול כל מיני דברים מזוירים שלא שיערו אבותינו עליהם השלום.

עוד סיבה שנקרא שמם, **"אלהים אחרים"**, על שם שאחרים קוראים אותם אלוהות ולא שהבורא יתברך נותן להם חשיבות וממשלה חלילה. דבר אחר וסיבה נוספת שקראם הכתוב, **"אלהים אחרים"** - שנעשים אחרים לעובדיהם. וכן הוא אומר (ישעיהו פרק מו פסוק ז): **"יש אהו על כַּתֵּף יִסְבְּלוּ וְיִנְיָחוּ תַּחְתָּיו וְיַעֲמֹד מִמָּקוֹמוֹ לֹא יִמִּישׁ אֶף יִצְעַק אֵלָיו וְלֹא יַעֲנֶה מִצָּרָתוֹ לֹא יִשְׁעֶנּוּ"**.

והנה כוונת זה המאמר של רבותינו בעלי הספרי, וכוונתו נבואתו של ישעיהו הנביא, חשובה מאוד לביאור. כי מסביר הנביא, שכאשר אדם עובד עבודה זרה חלילה, ומחשיב ונותן כח לכל מיני חפצים\עצים\פסלים, וכל כיוצא בזה ממיני עבודה זרה. הנה ברוב המקרים האדם מייצר, או מביא את העבודה זרה לביתו! וכיצד מביאה? מביאה על כתפו, כלומר, אותה העבודה זרה שהוא מאמין בה שנותנת לו שפע ועושה אותה אף לאלהים, היא אינה מסוגלת אפילו להביא את עצמה למקום אשר היא נעבדת, ואותו אחד אומר הנביא, שצריך לקחת אותו על הכתף. והנה כל זמן שהאדם עובד את העבודה זרה הזו שהביא אותה לביתו, כאשר מצבו הכלכלי מיטיב עמו, וכאשר מצב בריאותו תקין, בטוח הוא, שכל זה בא לו בזכות אותה העבודה זרה שמחשיבה לאלוה! ולכן רבותינו בספרי אמרו, שאחת מן הסיבות שנקראים עניני עבודה זרה בשם אלהים אחרים, הוא מן הסיבה, שכלפי העובד אותם, מתי שהוא זקוק להם לישועה, הם נעשים בשבילו כיביכול אויבים ואחרים!

ואמרו רבותינו בתלמוד (ירושלמי מסכת ברכות פרק ט הלכה א): **"דאמר ר' פנחס בשם רב יהודה בר סימון, עבודה זרה נראית קרובה [=כלומר עבודה זרה נראית לאדם שהיא מיטיבה עמו], ואינה אלא**

רחוקה. מה טעמא? [=מהיכן טעמו של רב יהודה בר סימון? מזה שנאמר], "ישאוהו על כתף יסבלוהו". סוף דבר אלוהו [=אותה עבודה זרה שעבד העריץ וחיבב] עמו בבית, והוא צועק [לאותה עבודה זרה שתעזור לך] עד שימות, ולא ישמע, ולא יושיע מצרתו! אבל הקדוש ברוך הוא נראה רחוק ואין קרוב ממנו". ע"כ. כלומר, רבותינו מסבירים, שהקב"ה אשר מלוא כל הארץ כבודו, כאשר אדם חוזר בתשובה, ומבקש ממנו יתברך ישועה, ומאמין רק בכוחו, ומאמין שהוא יתברך האלוהי היחיד בעולם, אז כאשר יפנה להקב"ה, בוודאי יושיענו מכל צרה שיש בעולם!

עוד סיבה אמרו בספרי הנוכח, מדוע עבודה זרה נקראת בשם, "אלהים אחרים" בתורה, רבי יצחק אומר, אילו נפרט שמה של עבודה זרה, לא ספקו להם כל עיירות שבעולם. [ולכן, מפאת הסיבה הזו, אמר הקב"ה בתורתו בשם כללי, "אלהים אחרים", כל יחוס ונתינת כח וממשלה לגורם אחר נקרא בשם "אלהים אחרים"]. רבי אליעזר אומר, למה נקרא שם, "אלהים אחרים", שמחדשים להם אלוהות בכל יום, שאם היה של זהב וצריך לו, עושהו של כסף, של כסף עושהו של נחושת, של נחושת עושהו של ברזל, ברזל עושהו של בדיל, בדיל עושהו של עופרת, של עופרת, של עופרת וצריך לו, עושהו של עץ". ע"כ ביאור הספרי.

ומבואר יוצא ללא כל ספק, שאין שום כח אחר מלבדו יתברך, ואף מה שנקרא, "אלהים אחרים", הוא מן הסיבות שביארו רבותינו בספר ספרי הנוכח. אבל כל החכמים מקבלי מסורת התורה שבעל פה, מודים, כי אין שום כח לעבודה זרה, אינה ישות, אינה כח, אינה פועלת, אינה נפעמת, אינה מתפעלת, כי היא כלום ושום דבר, והכל הוא בדמיון האדם.

וכבר כתב רבינו הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ד): "מצות עבודת כוכבים כנגד המצות כולן היא, שנאמר, 'וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות' וגו', ומפי השמועה למדו, שבעבודת כוכבים הכתוב מדבר, הא למדת שכל המודה [=כלומר, ה-'מודה' בלבד, אפילו לא עבד], בעבודת כוכבים, [הרי הוא] כופר בכל התורה כולה, ובכל הנביאים, ובכל מה שנצטוו הנביאים, מאדם ועד סוף העולם, שנאמר, 'מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם', וכל הכופר בעבודת כוכבים, מודה בכל התורה כולה, ובכל הנביאים, ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם, והוא עיקר כל המצות כולן". ע"כ.

והנה מדברי רבינו הללו, המיוסדים על דברי התלמוד המשנה, וכמובן על מסורת התורה שבעל פה שנתקבלה במעמד הר סיני, מסביר רבינו, שלעבודה זרה אין שום כח! ולכן, אפילו יש אדם שלא עבד עבודה זרה, אלא שאומר בפיו שיש בה "כח" מסויים, וכלשון רבינו, "המודה בעבודה כוכבים", הרי הוא כופר בכל התורה כולה, כלומר, רצונו לומר, שמי שייחשב כופר בכל התורה, זה לאו דווקא מי שעבד עבודה זרה בפועל! שזה אין צריך לומר, אלא כל המהות של היהודי, שהוא לא מאמין בשום כח, חוץ מכוחו של ה' יתברך. וכאשר הוא מייחס חשיבות בדעתו או בפיו, ואומר שאלהים אחרים אכן קיימים, אלא שעלינו לדבוק רק בה' יתברך! אע"פ שאמר שצריך לדבוק רק בבורא יתברך, בכל זאת הוא כופר בכל התורה כולה! ומדוע? מכיון שהודה שלעבודה זרה יש כח! ואם ישאל השואל, ומה יש בכך? על זה נענה ונאמר, שהמודה בעבודה זרה, ממילא מודה שיש עוד אלהים לעולם! אלא שהוא בוחר לעצמו אלהים מסויים! וזה חירוף וגידוף כלפי שמים!

וכן כתב רבינו במפורש כמה הלכות לאחר מכן (רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ו): "כל המורה בעבודת כוכבים שהיא אמת, אף על פי שלא עבדה, הרי זה מחרף ומגדף את ה' הנכבד והנורא [=כלומר כופר!], ואחד העובד עבודת כוכבים ואחד המגדף את ה' [=דינם שווה!], שנאמר, "והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר, את ה' הוא מגדף", לפיכך תולין עובד עבודת כוכבים, כמו שתולין את המגדף [=מי שמורה ככה עבודה זרה, תולין אותו], ושניהם נסקלין, ומפני זה כללתי דין המגדף בהלכות עבודת כוכבים ששניהם כופרים בעיקר הם". עכ"ל.

והנה לצערנו הרב, על פי האמור מדברי רבינו הללו, בתפיסה זו שבני אדם נמצאים, שהם חושבים שיש ישות מסוימת שיש לה ממשלה וכו', והיא הנקראת בפיהם, "צד אחר = סטרא אחרא", והמנהיג שלה הוא, "סמאל", ואשתו זו, "לילית", רק באלו הדברים בלבד שאמרו, ידעו הקוראים, שבכך הם נתנו בפיהם כח וממשלה לדבר אחר בעולם מלבד האל יתברך, וכבר הזהיר בתורה ואמר (שמות פרק כב פסוק יט פרשת משפטים): "זָבַח לְאֱלֹהִים יִחָרֵם בְּלִתֵּי לַיהוָה לְבַדּוֹ".

ולכן פשוט הדברים שבדברים האלו, כביכול עשו את הבורא לא כשליט היחיד בעולם. ולכן, כתוצאה מדברים שקריים אלו שנתפרסמו בעולם שיש כח וצד אחר וכו', לכן הסיקו שה-"סמאל" הזה הוא אף "אלוה" בפני עצמו! שכן אם ניתנה לו ממשלה כל כך חזקה, והוא מסית את האדם לאחד מן הדרכים וכו'. הרי שהוא עוד אלוה בפני עצמו!

והנה נוכחנו לדעת לצערנו הרב לאחר חקירה קצרה, שהדברים שכתב המקשה, הם לא רק דבריו ודברי רבו שסברו כך. אלא המון "מקובלים" סוברים כך בדעתם. ומהם ר' יוסף חיים, שכתב בספרו ("בן איש חי" שנה ראשונה פרשת כי תשא הקדמה): "... דידוע הקליפות נקראים אלהים אחרים". ע"כ. וכתב במקום אחר (שנה שניה פרשת משפטים הקדמה): "ולזה אמה, "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו", ויתקיים אז, "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", וזהו ושם אלהים אחרים הוא הסטרא אחרא [=צד אחר], לא תזכירו ולא ישמע על פיד, כי אין להם מציאות עוד בעולם". ע"כ.

והנה בדבריו אלו שכתב, אנו מוצאים שהשקפתו בעניני תפיסת העולם והבנתו במדע האלהי, היא כזו:

א) ישנם ישויות הנקראות בשם "קליפות". וכמוכן וברור הדבר, למי שלומד את ספרו ואת ספריו של שאר קודמיו שהלכו ודרכו בדרך הזו, שאותם הישויות הללו הנקראות בשם "קליפות", אינם דברי גוזמא או משל! אלא הם לדעתו ולדעת קודמיו שהלכו בדרך הזו, הם גופים נפרדים מגוף החיים הגשמי, אלא שהם עשויות מרוחניות מסוימת שיוצר אותה האדם על ידי עוונותיו, ויש להם הרגשים [=שרוצים לקחת את הדין מהאדם על ידי עוונותיו], רצונות [=כי כל מטרתם בהענשת האדם לפי שיטה זו, היא כוחם! כלומר, שעל ידי שמענישים הם את האדם, זה כל חיותם שיונקים ממנו ועל ידי כך הם חיים!] וכו'. [ולא נאריך בשיטה זו חלילה, כי אין לדבריהם מקום]. כלומר, נדע ללא כל ספק שהקליפות האמורות בדבריו, הם בוודאי אינו משל, אלא מציאות קיימת ממש!

ב) אותם קליפות המצויות, נקראים בפיו של ר' יוסף חיים, "אלהים אחרים". ונמצא, שלדעתו, ייחס הקב"ה את צמד המילים, "אלהים אחרים", לדבר שקיים ומציאותי בפועל, כלומר, שפועם, נפעם, בעל רצונות, ובעל הרגשים וכן על זו הדרך. כלומר, לדעתו של ר' יוסף חיים, הקב"ה הזהירנו שלא נעבוד כח קיים שריר שיש בידו להרע או להיטיב לנו! וכאמור, על פי מה שלימדנו רבינו הרמב"ם, מדובר בחירוף וגידוף כלפי שמים, שהרי אחד המחרף ואחד העובר עבודה זרה! וכאן בענין זה, הם גם מחרפים, שהרי הם מודים שאלהים אחרים אכן קיימים והם מציאותיים! ויש בהם אף כח להשפיע על חיי האדם! והם גם עובדים עבודה זרה, ולכן הם עושים המון מעשים מציאותיים בפועל בחיי היום יום, על מנת להרגיע ולתת חלק לאלהים אחרים!

ג) מדבריו עוד למדים אנו, כי מה שנאמר (זכריה פרק יג פסוק ט): "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אֱבִיר מִן הָאָרֶץ וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד וְגַם אֶת הַנְּבִיאִים וְאֶת רוּחַ הַטְּמָאָה אֲעִבִיר מִן הָאָרֶץ". ומה שאמר "טומאה", מבין ר' יוסף חיים, כי "טומאה" אינו שם משותף לדברים אשר מביאים את האדם לידי פחיתות מחשבתית, או פחיתות בעיני התורה והמצוות, או לפגיעה ושיבוש מחשבות בני אדם וכו'. כלומר, לדעתו, לשון "טומאה", אמור כלפי ישות מסוימת שנפעמת, פועמת, ומחטיאה את בני האדם לעשות מעשים רעים, וזה כמובן אותו הסטרא אחרא או סמאל שאליו הם קוראים, "אלהים אחרים".

אבל אנחנו נבין ללא כל ספק, כי מילת, "טומאה" וכוונת זה המאמר של זכריה בנבואה, היה לומר שיצרו הפנימי של האדם אשר מטה אותו לידי תאוה, והוא אינו נתן דעתו וליבו להתגבר על תאוותו, והולך האדם בשרירות ליבו, זה הענין נקרא בפיו זכריה, "טומאה", ולא שטומאה היא ישות בפני עצמה אשר צריך להעבירה או למחותה.

וכן כתב הרד"ק, "ואת רוח הטומאה - יצר הרע". ובמקום אחר כתב על מה שנאמר (ויאל ב. ט): "וְאֶת־הַצְּפוּנִי אֲרַחֵק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדְחִיתִי אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׂמָמָה אֶת־פְּנֵי אֱלֹהִים הַקֹּדֶם וְסָפוּ אֱלֹהִים הָאֲחֵרִים הָאֲחֵרוֹן וְעָלָה בְּאִשׁוֹ וְתַעַל צַחְנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת". וכתב הרד"ק, "כי הגדיל לעשות - הארכה הגדיל לעשות רע בארץ, והאל יתברך ריחם על הארץ והמיתו. ורז"ל (סוכה נב). פירשו [=דרשו] זה הפסוק לימות המשיח, ואמרו ואת הצפוני ארחיק מעליכם, זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם". ע"כ.

והרי שלדעת חז"ל בתלמוד שהביאה והציב כאן הרד"ק, כל ענין "יצר הרע", הוא ענין חומר האדם הרע המטה אותו לדרכים הרעים, וזה פירוש, "יצר הרע", כלומר, יצרו הפנימי של האדם המושך אותו לרע! ולא שיש ישות בשמים או ממשלה המטה את האדם לאחד מן הדרכים הרעים חלילה!

ולכן יפה פירש הרד"ק את לשון "טומאה" - יצר הרע. שיצרו הפנימי של האדם, אשר מטה אותו לידי התאוות החומריות, כאשר יבוא גואל, אז יצרו הפנימי של האדם יחלש, ועל ידי כן, רוח הטומאה תעבור מן הארץ, כלומר, כל עניני ההבל והדברים שנטו אחריהם בני אדם בעבור התגברות התאוה הפנימית, המביאים לפחיתות הנקראת בלשון "טומאה", כל זה יעבור מן הארץ לעתיד לבוא, ואז לא יהיה יותר בלבול בעולם.

ד) עוד למדים מדבריו, שהוא קורא לכל הצד הזה הנקרא, "צד אחר = סטרא אחרא", הוא קורא לו בשם "אלהים אחרים". והרי שכל מה שכתב המקשה ורכו, הם לקוחים מדבריו ומדברי קודמיו שהלכו בשיטה זו. ולכן יצא להם חירוף כה גדול, עד כדי כך שברבות השנים, כבר קראו לישויות דמיוניות אלו בשם, "אלהים אחרים". ואף הודו, שאלהים אחרים אכן קיימים!

"שם אלהים אחרים לא תזכירו" - ביאור הענין

וכעת נעמוד על הנקודה החשובה, מה זה שאמר בתורה (שמות פרק כג פסוק יג פרשת משפטים): "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך". והנה, חשבו הם, שמכיון שאמר והזהיר ה' יתברך בתורתו, שלא להזכיר שמות של עבודה זרה שנתנו עובדי אלילים לעבודתם הבזויה, כמו שלמדנו לעיל, שנקראים אלהים אחרים מכל מיני סיבות ולא שיש בהם כח חלילה! לכן חשבו הם, מהוראה זו של הבורא, שיש חלילה איסור להפעים ולהפעיל את העבודה זרה הזו, שלדעתם, אם יאמר אדם את המילה, "סמאל", או יאמר את המילה, "לילית", הנה במילים אלו, הוא מפעים ומרגיז את רוחם, ובהזכרת שמם, יכולים הם אף להזיקם, כלומר את המזכיר אותם!

ונמצא לפי דבריהם, לא רק שהבורא מצוה בתורתו ומוזהיר מפני אלהים אחרים קיימים! כלומר, שהוא בתורתו יתברך מודה שהוא לא אחד! אלא שהאל יתברך אף מפחד שיאמרו הבריות את שמו של היצר הרע, שלא יבוא להזיק את האדם! וכדבריהם אלה, נמצא מחרפים ומגדפים כלפי שמים, וכאילו עוב ה' יתברך את הארץ, וכאילו יש מלחמה בשמים בין הבורא לבין עוד ממשלה הנקרא הצד האחר.

והם לא נחתו לאמת שבדבר, כי מה שאמר והזהיר בתורה, "ושם אלהים אחרים לא תזכירו", לא משום שאם יזכירו בני אדם את שמות העבודה זרה, נמצא שעובדים עבודה זרה בכך חלילה, או שהם גורמים על ידי אזכרתם, לפסלים להיות נקמנים כלפיהם וכו' חלילה ממחשבה זו. ולא משום כך זה הזהיר בתורה מלהזכיר את שמם. אלא, הדבר הוא פשוט ומובן ביותר. כל דבר ודבר אשר אדם מעלה על פיו בכל עניני העולם, אינו מעלה דברים על שפתיו שאינם קיימים לפי דעתו, כי לא יאמר אדם חכם, דברים שאין בהם תועלת ואין בהם ממש. ומכיון שעבודה זרה, אינה כלום ושום דבר, כלומר, אינה קיימת כלל! נמצא שאם יזכיר אדם שם של אחד מעניני עבודה זרה, יגרום לשומעים לחשוב, שיש ממש בעניני עבודה זרה, כלומר, אם אדם מעלה על פיו את שמות עניני העבודה זרה, השומעים יחשבו, שמכיון שייחס להם חשיבות והעלה את שמם על פיו, אז יש בהם כח מסויים! ויוצא שהוראת הקב"ה היא לגמרי ההיפך ממה שחשבו המקובלים, כי הם חשבו שהקב"ה חושש שאם אדם יזכיר את שמם של אלהים אחרים שלפי דעתם אף קיימים, אז הוא יפעים ויפעיל אותם! והקב"ה אמר להיפך, שלא תזכיר אותם, על מנת שלא תתן להם שום חשיבות בעיני אחרים כי הם לא קיימים בכלל!

והמקובלים לצערנו הרב, לא רק שייחסו להם כח, לא רק שייחסו להם ממשלה, אלא אף השוו ואמרו שקיים עוד אלהים, אלא שנקראים אחרים! ושיבשו את הכוונה של התורה

לגמרי. וכמו שכתב רבינו הטהור (רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ה הלכה י): "הנודר בשם עבודת כוכבים, והנשבע בה, לוקה, שנאמר, 'ושם אלהים אחרים לא תזכירו', אחד הנשבע בה לעצמו, ואחד הנשבע בה לעבודת כוכבים, ואסור להשביע העובד כוכבים ביראתו, אפילו להזכיר שם עבודת כוכבים שלא דרך שבועה אסור, שנאמר, 'לא תזכירו'. ע"כ. והנה כל הטעם כאן הוא ברור, והכל הוא על מנת לפאר ולרומם את ה' יתברך שהוא יחיד בעולמו, ואין לאף אחד שום ממשלה ושום כח מלבד הבורא יתברך.

ולכן, כאשר אדם נשבע בשמות של עבודה זרה, אין הוא נענש מפני שהוא מפעם או מפעיל את עניני העבודה זרה, או שמשום שהזכיר את שמם כעת כוחם גדול בשמים! הלילה וחס ממחשבות כאלה. אלא העונש בעבור הזכרת שם עבודה זרה, הוא משום שכאשר הוא מזכיר את שמות העבודה זרה, הוא נותן יחס וחשיבות, ואז, נמצא, שכאשר בני אדם ישמעו ממנו דבר זה, יחשבו כי אכן יש אלהים אחרים והם קיימים גם, אלא שהזהיר הקב"ה בתורתו לעבוד רק אותו! וכבר למדנו למעלה, שכל זה אינו, שכל המודה בכח עבודה זרה, או שחושב בדעתו שיש אלהים אחרים, הרי הוא מחרף ומגדף כלפי שמים, ודינו שווה למי שעובד עבודה זרה, ושניהם כופרים בכל התורה כולה.

ועל זה הזהיר ה' יתברך בשם נביאו ואמר (ירמיהו פרק ב פסוק יא - יג): "ההימיר גוי אלהים, והמה לא אלהים, ועמי המיר כבודו בלא יועיל: שמו שמים על זאת ושערו חרבו מאד נאם יהוה: כי שתים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארת נשברים אשר לא יכלו תמים". ע"כ. והנה נבואה זו של ירמיה הנביא, מתאימה בדיוק לענין זה שאנו כותבים בו כעת, שהם, אותם אלו הסוברים את הדעות הנזכרים והמופסדים כלפי כל הענין הזה של סמאל, ועוד כותבים ואומרים, שסמאל הזה הוא, "אלהים אחרים", צווח הנביא ואמר נבואה מאת ה': "ועמי המיר כבודו בלא יועיל"! והוא מכוון על מה שאמר קודם לכן, "המה לא אלהים", כלומר, כל מה שבני אדם נתנו חשיבות, והחשיבו את אותם העבודות זרות לאלהים, מודיע הנביא ואומר, "המה לא אלהים", והכל בדמיון של האדם.

וראו אתם קוראים נעימים, כמה מכוונים דבריו של ירמיה הנביא יפה יפה, ועל נבואות אלו אמרו רבותינו, שנצטרכו לדורות! כי כאשר נתבונן במה שאמר "ועמי המיר כבודו בלא יועיל". ומה פירוש "כבודו", שאנו רואים שלא מעט מצוות ותקנות הפכו אותם בני אדם, ונתנו בהם בתוך אותם המצוות שעושים כלפי ה' יתברך, כיבדו בהם את אותם מי שהם מכנים, "אלהים אחרים", כי אמרו שסמאל הוא מתקנא לבני אדם בעשיית המצוות שעושה, וצריך לכבד אותו ולתת לו את חלקו, ונביא כאן ונציג כמה דוגמאות בקצרה:

(א) מים אחרונים - ציוו עלינו חז"ל לעשות מים אחרונים משום "מלח סדומית", שינקא האדם את ידיו, שמא ימצא על ידיו מלח סדומית, וכתוצאה מכך המליחות החזקה שיש במלח הזה יכולה לעזור לו את העיניים. כלומר טעם מים אחרונים הוא טעם שכלי וטבעי. אמנם הם אמרו, שצריך לתת בסוף הסעודה מים אחרונים לסמאל, כלומר לכבד את סמאל, על מנת שיקבל הוא את חלקו, וסברו ואמרו שאם לא יקבל את חלקו יכול הוא לקטרנו בכך.

(ב) מים אחרונים לאחר תשמיש המיטה - אמרו שאשתו של סמאל, הנקראת "לילית",

היא מתקנאה בזיווג האישי והאשה, ולכן צריך לתת לה, "מים אחרונים" כפי שמקבל בעלה סמאל לאחר האכילה, כן היא צריכה לקבל מים אחרונים לאחר תשמיש המיטה, ודבר זה נעשה סביב המיטה, כלומר שצריך להשים טיפות מים סביב המיטה שבה שמשו הבעל והאשה, ובכך לילית לא תקטרג עליהם על מעשה זה שעשו. ונמצא במעשה זה, שכברו "אלהים אחרים".

ג) הוצאות שערות בתפילין מחוץ לבתים - מן ההלכה למשה מסיני צריך לכרוך את פרשיות התפילין בשערות חיה\בהמה, ומי שלא כורך את פרשיות התפילין באותן השערות - הרי שמניח תפילין פסולות. המקובלים חידשו, שיש ענין לכבד את סמאל כזו המצוה כי הוא מתקנא מאוד באותם בני אדם שמניחין תפילין. ולכן המקובלים טוענים שצריך להוציא לו מאותם השערות מחוץ לבית של התפילין ובכך לתת לו את חלקו. והנה "הסברו" של הרקאנטי (רקאנטי שמות פרק יג פסוק ט פרשת בא): " ... גם צריך אתה להתעורר על סוד שערות העגל הנכרכים בפרשיות, כי הוא סוד גדול מאוד. ומצוה להיותן מעגל נראין חוץ לבתים, להשלים אלינו מדת הדין, ולעשות לה [=לעשות לה] - כלומר לתת כבוד לממלכת סמאל ולעשות לה] חלק בקדושתנו ... כי צריך אדם לחלוק לה כבוד בענינים מפורסמים כמו שפעולותיהן גלוין, ולא להרהר אחר פעולותיה כי הכל בצדק ובדין". ע"כ. ומבואר יוצא לפי דבריו, שצריך לתת כבוד וחלק לאלהים אחרים! וזה כמובן כפירה בכל יסודות דת האמת!

אלו שלושה דוגמאות מני רבות, ואין רצוננו להאריך בדוגמאות אלו, ומכאן ילמד הקורא, כיצד מכוונים דבריו של ירמיה הנביא יפה יפה, שהרי רוב בני ישראל כיום, עושים כבוד ומכבדים כבוד גדול את סמאל, שהוא בעצם לשיטת המקובלים נקרא "אלהים אחרים", ונמצא כי כיבדו עבודה זרה! ואמר עליהם הנביא, "ועמי המיר כבודו בלא יועיל"! אין בכך שום תועלת אלא רק נזק עצום לדורות!

ולאחר מכן נוכחנו לדעת, כי ר' יוסף חיים, אינו המקור הראשון לענין זה, כלומר לענין סמאל שאמרו עליו, שהוא אלהים אחרים. אלא מקור הדברים הם בספר עץ חיים של ר' חיים ויטאל (שער המצוות פרשת משפטים סימן ד): שכתב: "איסור הזכרת שם אלהים אחרים כדכתיב, 'ושם אלהים אחרים לא תזכירו!' דע, כי עיקר איסור זה, הוא שלא יזכיר שמו של סמאל הנקרא, "אלהים אחרים"! [כלומר ר' חיים ויטאל בכבודו ובעצמו, מכנה וקורא לישות מסוימת, "אלהים אחרים", ומשמע מדבריו, שאלהים אחרים אכן קיימים! וזה בניגוד לכל מה שכתוב בתורה ובכל יסודות דתנו. ולכן לפי דעתו צריך להזהר לומר סמאל בכל שעות היממה], ובפרט בלילה, לפי שאז ממשלת החיצונים [=חיצונים לדעתם, הם חלק מהממשלה של סמאל הנקרא אלהים אחרים], וכל המזכיר שמו מזכיר כוחו [=כלומר סמאל הוא לא רק אלהים אחרים, ואין הדבר משל ונמשל! אלא יש לו אף כח! והרי שכדברים האלו הוא מודה בפיו ובלשונו בכח עבודה זרה, ועל פי מה שלמדנו לעיל בשם הרמב"ם, נמצא חירוף ונידוף כלפי שמים]. ע"כ. ונמצאנו למדים שמקור דברי המקשה ורבו, הם לא רק מן ר' יוסף חיים, אלא מקור דבריהם הם מראש ה-"קבלה" הוא ר' חיים ויטאל, וסוברים הם כמה דברים לסיכום:

א) סמאל הוא ישות קיימת עם ממשלה וצבאות.

ב) סמאל נקרא "אלהים אחרים" - אסור להזכיר שמו שלא להכעיסו חלילה.

ג) מלבד שאסור להזכיר שמו ונקרא אלהים אחרים, יש לו כח מסויים והדבר אינו משל ונמשל.

וכמובן על פי מה כל שלמדנו לעיל בשם התורה, הנביאים, הכתובים, ודברי חז"ל, כל מה שכתבו המקובלים, מדובר בחירוף ונידוף כלפי שמים.

מדרשי חז"ל - "לשונות משותפים" - "משל ונמשל" ❧

ראשית כל לפני שנכנס ללשונות המוכאים בחז"ל לגבי "סמאל", יש לנו לזכור את דבריו של רבי יעקב אנטולי הובאו למעלה בתחילת הויכוח כאן. ונציג רק מעט מדבריו (ספר מלמד התלמידים לשבת שובה): "וכפי זה הענין צריך שיובנו שני המאמרים האלה, צדיקים ילכו בס דרך ישרה, ופושעים יכשלו בס. ובהם וכיוצא בהם נכשלו המאמינים כזה, שהרי מצאו שם [שכתוב במדרשים מפורזים בתלמוד, ולא באו מדרשים אלו על מנת לתת דברי מוסר בלבד, ושם מבואר], "הפיל סמאל וכת שלו ממקום קדשו מן השמים". [ואמרו כמה אנשים בדעתם], "הרי נמצא במאמר הזה נפילתם מן השמים". ובמאמר האחר [מדברי המדרשים] נמצא שהיה סמאל השר הגדול שבשמים, והוא הוא שהתעה האדם.

וחלילה [לאדם] מהאמין דבר זה כפשוטו, כי בהאמין הדבר הזה כפשוטו [ולא יבין האדם שכל זה משל וחירות עמוקים של חכמי ישראל על מנת להעביר מוסר גדול, כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (פרק י' משנה א' סנהדרין) והאריך מאוד בדבר. ע"ש], יאמינו שתי אמונות בטלות ורעות מאד [אשר מחריבים את היהדות כולה]. האחת: ביחס הקנאה למלאכים, שהם קדושי עליון, ואין להם דבקות בחומר, וידוע שהקנאה קנין מקניני האדם הדבקים במשיגי החומר. וזה דבר מפורסם בכל האומות, שהנפש לא תחטא לולי דבקותה בחומר, ואיך יחטאו המלאכים שהם נבדלים מכל חומר? עד שיקנאו להחטיא האדם?

והשנית: היא כפירה גמורה [בלומר מינות גמורה], בהאמין שהשם יתברך ברא כת מושלת על האדם להחטיאו? ולגרום כל רע וכל הפסד? אין זה רק כדברי [הכופרים היוונים או הנוצרים] אלה שאומרים, ששני אלוהות הן. אחד טוב, ואחד רע. ועל הכפירה הרעה הזאת שיצאה קודם מתן תורה בארץ מצרים שיצאו אבותינו משם, ובארץ כנען שבאו לירשה. הקפידה התורה מאוד, וכדי למחותה, הזהירה אזהרות רבות וכו". ע"כ. ע"ש באורך מה שכתב.

ועוד יש לנו לזכור את דברי רבינו הטהור הרמב"ם שכתב (פירוש המשנה לרמב"ם מסכת סנהדרין פרק י' משנה א'): "וממה שאתה צריך לדעת שדברי חכמים עליהם השלום נחלקו בהם בני אדם לשלוש תנות [=כלומר, שלוש סוגים של כתות יש בעם ישראל ביחס להבנת מדרשי חז"ל ועניני אגדותיהם. וכפי שיוסבר ויובן, הכת הראשונה היא החמורה ביותר, והבעייתית ביותר, שעל ידי הבנתם השנויה בדברי חז"ל גרמו להחרכת יסודות דתנו במשך השנים. וכדבריו של רבינו] - הכת הראשונה: והם רוב אשר נפגשתי עמהם [=כלומר שמע באוזניו את הבנתם וסברתם כלפי מדרשי חז"ל]. ואשר ראיתי חבוריהם [=ראה ספרי פרשנים וכתבים של הקודמים לו ואשר כדורו כיצד ביארו מדרשי ואגדות חז"ל]. ואשר שמעתי עליהם, [הם, אותם שהזכיר, כולם] מבינים אותם [את דברי חז"ל] כפשטם, ואינם מסבירים אותם כלל [=לעומק כוננתם], ונעשו אצלם כל הנמנעות [=נמנעות הם הדברים שיוצאים מגדר הטבע, ואצל אותם אלו שהזכיר הם הכת הזו

הראשונה, הם אלו שפירשו כל מדרשי חז"ל ואגדותיהם, והפכו את כל הדברים הנמנעים] **מחוייבי המציאות!** ולא עשו כן [=מחמת קבלתם איש מפי איש, או מסורת היתה בידיהם:], אלא [=ביארו ופרשו כן רק] מחמת סבלותם בחכמות, וריחוקם מן המדעים [האמיתיים], ואין בהם מן השלמות [=הבחנה שכלית], עד כדי שיתעוררו על כך מעצמם [=ויבינו את שניאתם], ולא מצאו מעורר שיעוררם.

ולכן חושבים הם שאין כונת חכמים בכל מאמריהם המחוכמים אלא מה שהבינו הם מהם, ושהם כפשוטם, ואף על פי שיש בפשטי מקצת דבריהם מן הזרות, עד כדי שאם תספרנו כפשטו להמון העם כל שכן ליחידיהם היו נדהמים בכך ואומרים היאך אפשר שיהא בעולם אדם שמדמה דברים אלו וחושב שהם דברים נכונים, וכל שכן שימצאו חן בעיניו.

והכת הזו המסכנה רחמנות על סבלותם לפי שהם רוממו את החכמים לפי מחשבתם ואינם אלא משפילים אותם בתכלית השפלות ואינם מרגישים בכך, וחי ה' [=שבע באמיתות הדבר], כי הכת הזו מאבדים הדר התורה ומחשיכים זהרה, ועושים תורת השם בהפך המכוון בה, לפי שה' אמר על חכמת תורתו, "אשר ישמעון את כל החוקים האלה" וכו', והכת הזו דורשין מפשטי דברי חכמים, דברים אשר אם ישמעו העמים, יאמרו רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה.

והרבה שעושין כן הדרשנין המבינים [=המסבירים ודורשים דרשות "קירוב"] לעם מה שאינם מבינים הם עצמם, ומי יתן ושתקו כיון שאינם מבינים, מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה, או היה להם לומר אין אני יודעים מה רצו חכמים בדברים אלו ולא היאך פירושו, אלא חושבים שהבינו, ומעמידים את עצמם להבין לעם מה שהבינו הם עצמם לא מה שאמרו חכמים, ודורשין בפני ההמון בדרשות ברכות ופרק חלק וזולתם כפשוטם מלה במלה". ע"כ.

והנה אחר שתי הקדמות חשובות אלו, עלינו לדעת להשכיל ולהבין, כי בדברי חז"ל בעיקר בשתי התלמודים, ויותר ניכר הדבר בתלמוד הבבלי החשוב, המון אגדות, מעשיות, משלים, הם דברים של "משל ונמשל" על מנת להעביר המסר בלבד! ועשו זאת חז"ל בחכמתם הגדולה על מנת שיפיקו הקוראים אמרי מוסר, ויתכן שעשו זאת על מנת לעורר את קהל שומעם שיתנו לב לדברים על ידי דברי אגדות שמושכין את הלב.

"לילית" - ינשוף - מדוע השתמשו חז"ל בשם זה ☞

וכעת אחר הבנה זו, יש לשאול כיצד למדו המקובלים שסמאל ולילית הם עבודה זרה? שכן הם קוראים לכל ממשלת סמאל ואשתו, "אלהים אחרים"! ולפי האמת, כל ענין "סמאל" ו-"לילית", אשר מוזכרים בתלמודים [סמאל פעם אחת], הוא אשר נקרא אצלנו, "שמות משותפים", והכוונה, שישנם לשונות, מילים, המשמשים את הכותב על מנת להשמיע משמעויות שונות ממילה אחת! לדוגמה: המילה, "לילית", חז"ל השתמשו במילה הזו כמה פעמים בודדות בשתי התלמודים הבבלי והירושלמי, על מנת להעביר משמעויות בהתאם לדרשה שלהם או למסר אשר רוצים להעביר. ולעולם אין כוונתם שקיימת ישות בשמים והיא אשתו של סמאל הנקראת "לילית" וכל כיוצא בזה חלילה.

ומקור דבריהם הם מן התנ"ך, שכן מבואר (ישעיהו פרק לד פסוק יד): "וּפְנְשׁוּ צַיִים אֶת אֵיִים וְשָׁעִיר עַל רֵעֵהוּ יִקְרָא אֶךְ שֵׁם הַרְגִיעָה לִילִית וּמִצָּאָה לָהּ מְנוּחָ". ודיבר שם הנביא באותו פרק על הגזירות הקשות אשר יעשה ה' יתברך לגוים. והביא הנביא בדבריו את העוף הנקרא, "לילית", שנקרא כן על שם "יללה", והוא הינשוף אשר מילל חזק מאוד כפרט בלילות. והנביא בשם זה שנתן וקרא לו, "לילית", השתמש במילה אחת לכמה משמעויות שונות, והוא, שזה העוף מילל ובוכה, וזה העוף גם רוב פעילותו בלילות! ולכן אמה, "לילית" שפעילותו בלילה, וגם מילל.

והינשוף הזה כל המסתכל עליו, ימצא אותו מלא בשערות מראשו עד כף רגלו, ומלבד עיניו, כל זמן שתתבונן בו תמצא רק שערות ככל חלקי גופו. ולכן כאשר חז"ל אמרו (תלמוד בבלי מסכת נדה דף כד עמוד ב): "המפלת דמות לילית - אמו טמאה לידה. [מכיון שוראין] ולד הוא, אלא [ומדוע? מכיון] שיש לו כנפים". והנה גם כאן חז"ל באו ללמד בצורה הטובה ביותר כיצד המפלת תדע האם טמאה לידה היא או לא. והביאו חז"ל את הדוגמה של הינשוף ואמרו, המפלת דמות ינשוף, האמא הזו טמאה לידה, שכבר החלו בו צורת ולד בודאי, שהרי יש לו זרועות שהם הכנפים של הינשוף. והינשוף הוא הדוגמא הטובה ביותר לכך לדעתם, שהכל מכירים בו. ואין כאן שום ענין לשום ישות דמיונית או אשתו של סמאל! שכן כיצד אמור אדם לדעת איך נראית לילית אשתו של סמאל? וכל הענין כאן הוא מציאותי בדברים שיש לאדם הכרה בהם! שהרי מדובר בהלכה למעשה! ולכן בוודאי כי חז"ל הביאו ואמרו, "לילית" בתור שם משותף על מנת ללמד את שאר בני אדם מה לעשות, וזו דרכם בקודש.

וכן אמרו בתלמוד (בבלי מסכת עירובין דף ק עמוד ב): "במתניתא תנא: [שבח לאשה אשר] מגדלת שער כלילית, ויושבת ומשתנת מים כבהמה, ונעשית כר לבעלה. - ואירדך - הני שבח הוא לה". ע"כ. והנה גם כאן חז"ל ישתמשו בדימוי הענין על מנת להעביר מוסר לבנות ישראל הנשואות, ואמרו והפליגו בדבריהם, שעל האשה להיות יפה ומסודרת לבעלה, ואחד מהדברים המושכים את לב האיש לאשתו, הם שערות ראש האשה. ומהיכן אנו יודעים זאת? מזה שאמרו חז"ל, שבשעה שאדם אומר פסוק ראשון של שמע ישראל, לא יסתכל בשערות ראש האשה, שמא יבוא להרהר באמצע פסוק חשוב זה, שצריך לכונן בו על יחוד ה'. ואלו דבריהם (תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כד עמוד א): "אמר רב ששת: שער באשה ערוה, שנאמר שערך כעדר העזים". ע"כ. ולכן אמרו חז"ל שזו האשה שבח הוא לה, כאשר מגדלת שערותיה כמו עוף הינשוף המלא וגדוש בשערות! שכן כל המסתכל בינשוף רואה כיצד שערותיו מסודרות, צבעם יפה להפליא, ושערותיו מלאות וגדושות. ושוב נוכחנו לדעת כיצד חז"ל השתמשו בלשון מליצית ומשותפת על מנת להעביר המסר לקהל שומעיהם, וכך היא דרכיהם, ובוודאי שאין כוונתם חלילה ללילית אשתו של סמאל כמו שהמציאו המקובלים בדעתם!

ולכן, מה שמבואר בתלמוד (בבלי מסכת שבת דף קנא עמוד ב): "אמר רבי חנינא: אסור לישן בבית יחידי, וכל הישן בבית יחידי אחזתו לילית". ע"כ. והנה המקובלים לצערינו הרב הולידו מכאן המון הלכות, וחשבו שרכי חנינא בא להזהיר את האדם שאם ישן יחידי בביתו, תבוא לילית אשתו של סמאל ותשמש עמו! וזה אינו! אלא כל כוונתם של רבותינו, הוא על פי דברי

הנביא ירמיה, שאמר שחלק מגזירות הבורא הם שבני אדם יפחדו ויציק להם קול הינשוף בלילות, ויהיו מפוחדים ממנו, ולכן גם כאן חז"ל אמרו, שכל הישן בבית יחידי, אוהז אותו פחד מסויים הנובע מדמיונות שמחשב במוחו בשעה שנמצא לבדו, וכביכול אמרו כך: "כל הישן בבית יחידי אחותו פחד". ואפשר לומר שהתכוונו על מחשבות "אשה", שכל הישן יחידי בא לידי הרהור אשה, שהיא הלילית הנוכרת בדברי חז"ל לעיל, שאמרו המגדלת שער כלילית! והרי שלילית בדבריהם הוא לשון משותף גם לאשה!

וכעת, ישנו קושי גדול בדברים של ר' חיים ויטאל הנוכרים וממשיך דרכו ר' יוסף חיים, שאמרו שאסור להזכיר שמות סמאל וכל ממלכת צבא "אלהים אחרים" לדעתם! והרי לילית היא האמא של השדים לפי דעתם! ונמצא אם כן ישעיהו הנביא הכשיל אותנו כשלוך גמור לעורר בקריאתנו את מלכת השדים לקטרטג עלינו בהזכרת שמה! שכן לילית מוזכרת מפורש אצל ישעיהו הנביא (ישעיהו פרק לה פסוק יד): "וּפְגְשׁוּ צִיִּים אֶת אִיִּם וְשְׁעִיר עַל רַעְהוּ יִקְרָא אֶךְ שֵׁם הַרְגִיעָה לִילִית וּמְצָאָהּ לָהּ מְנוּחַ". והאם הקורא את הנביא ישעיהו ידלג על הכתוב "לילית", ואולי אף לדעת המוקבלים יש למחוק את המילה "לילית"?! והדברים מובנים!

סמאל - שם של משל ונמשל במדרשי חז"ל

אמרו חז"ל במשנה (מסכת סוטה פרק א משנה ח): "שמשון הלך אחר עיניו, לפיכך נקרו פלשתים את עיניו. שנאמר (שופטים ט"ז) "וּיֵאָחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת עֵינָיו". אבשלום נתגאה בשערו, לפיכך נתלה בשערו. ולפי שבא על עשר פילגשי אביו, לפיכך נתנו בו עשר לונביות. שנאמר (שמואל ב' י"ח) "וַיִּסְכּוּ עֶשְׂרֵה אֲנָשִׁים נוֹשָׂאֵי כְלֵי יוֹאֵב". ולפי שגנב שלושה לבבות, לב אביו, ולב בית דין, ולב ישראל, שנאמר (שם ט"ו) "וַיִּגְנוּב אֲבִשְׁלוֹם אֶת לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל", לפיכך נתקעו בו שלושה שבטים, שנאמר (שם י"ח) "וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבִטִים בְּכַפוֹ וַיִּתְקַעֵם בָּלֵב אֲבִשְׁלוֹם". ע"כ.

והנה בפשטות ניתן להסיק מדברי רבותינו במשנה זו, שבאו רבותינו, להסיר הספק מליבות האנשים התוהים על העונשים הקשים שבאו על שמשון, ועל אבשלום, וללמד שהכל אצל הבורא יתברך נעשה כמשפט וכדין צדק. ולכן משנה זו היא נסמכת למה שאמרו רבותינו במשנה הקודמת על כל מה שקורה לסוטה שזנתה תחת בעלה (משנה מסכת סוטה פרק א משנה ז): "במידה [התנהגות/מעשה] שאדם מודה, בה מודדין לו. היא [הסוטה] קשטה את עצמה לעבירה [=על מנת לגרות את האישה], המקום [=הבורא יתברך] גיולה [=על ידי מה שעושה לה הכהן]. היא גילתה את עצמה לעבירה, המקום גילה עליה. בירך התחילה בעבירה תחילה, ואחר כך הבטן, לפיכך תילקה הירך תחילה, ואחר כך הבטן, ושאר כל הגוף לא פלט". ע"כ. וגם במשנה זו שכתבו רבותינו, באו ללמד שהכל אצל הבורא יתברך כמשפט בדין ובצדק, ואין שום עולה מלפניו חלילה וחס. ועל זה אמר (ירמיהו פרק יז פסוק ט - י'): "עֵקֶב חָלַב מִכֵּל וְאֶנְשׁ הוּא מִי יִדְעֶנּוּ: אֲנִי יְהוָה חָקֵר לֵב בְּחֵן פְּלִיּוֹת וְלִתְתֹלֶת לְאִישׁ כְּדָרְכָיו כְּפָרִי מַעַלְלָיו".

והוא הדין אצל שמשון, באו רבותינו ללמד אותנו, שאם שמשון היה שומר את עיניו ממילא לא היה נכשל כמה שנכשל ובוודאי כל מי שהיה בא להזיק אותו, יתכן והיה הקב"ה מונע הזיק זה ממנו, ולא היה נותן לשום גורם להרע לו. אמנם כאשר שמשון הלך אחר עיניו, לא מנע הקב"ה מאותם רשעים להזיק אותו. ומצינו מסוף מעשה שמשון הגיבור,

ואם הבורא יתברך כתב מילה כזו שלא נכתבה לא לפני כן ולא אחרי כן, לכן מוכרח לדרוש בו דבר אחר. ואומר התלמוד, צריך לומר] "היא מיתוצאת" מיבעי ליה!

אמר רבי אלעזר: לאחר שנמצאו סימניה, בא סמאל וריחקן, בא גבריאל וקירבן. היינו דכתיב: "למנצח על יונת אלם רחוקים, לדוד מכתם". אמר רבי יוחנן: משעה שנתרחקו סימניה נעשית כיונה אילמת. [הנהגה לאחר שאמר "ונת אלם רחוקים", אמר, "לדוד מכתם", וכי מה שייכות ליונת אלם אצל דוד המלך? אומר התלמוד], "לדוד מכתם", שיצא ממנה [=מזרעה של תמר], "דוד", שהיה מך ותם לכל ... [עוד נאמר במעשה תמר], "והיא שלחה אל חמיה לאמה, לאיש אשר אלה לו, אנכי הרה", ותימא ליה מימר! אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חבירו ברבים. מגלן? מתמר.

[אמרה תמר ליהודה על ידי שליחין], "הכר נא" [=כלומר שיכיר ויבחין בערכות שהביא לה], א"ר חמא ברבי חנינא: ב[מילת] "הכר" בישר לאביו [=על "מות" יוסף, שנאמר (בראשית פרק לו פסוק לב פרשת וישב): "הַכְרֵנָּה הַתְּנֵת בְּנֶךְ הוּא אִסְלָא". ובמידה שהוא מדה, מדרו לו, שהרי], ב[מילת] "הכר" בישרוהו [שליחי שהערכות שנתן לאישה הזונה, נמצא אצל תמר שנאמר (בראשית פרק לו פסוק כה פרשת וישב): " ... וְתֹאמַר הַכְרֵנָּה לְמִי הַחַתָּמִת וְהַפְתִּילִים וְהַמְשָׁה הָאֵלֶּה"] -ב"הכר" בישר - הכר נא הכתנת בנך היא, בהכר בישרוהו - הכר "נא" למי. [ומדוע נאמר "נא"? היה לה לומר, "הכר למי וכו'", אלא אמרה] "נא", [ו-]אין [משמעות המילה] "נא", אלא לשון בקשה, אמרה ליה: בבקשה ממך, הכר פני בוראך [=שיכל יהודה לא להודות שכל הסימנים הללו הם שלו, ולכן אמרה לו, "נא", וביקשה ממנו] "ואל תעלים ענין ממני". [מיד], "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני" וכו". ע"כ.

והנהגה מה שאמר "סמאל" והמשיל בו וייחס אליו ענין - "ריחוק" וענין - "צרה", כלומר, שכאשר השתמש במילה, "סמאל", השתמש עמו לדבר מגונה, שהרי אותה הרחקה בשביל תמר בוודאי היתה מגונה! ולכן נדע בהכרח בראשית ביאור הדברים, כי לשון, "סמאל", לעולם ידבר כלפי, היוק, ריחוק, צרה, וכו'. ומה שאמר, "גבריאל" והמשיל דבר זה וייחס אותו לדרך של ענין - "קירוב", וענין - "פתרון", נדע, כי שם זה שאמר רבי אלעזר והמשיל משלו בו, והוא, "גבריאל" נמשל לעולם לדבר טוב, כמו שמוזכר בנבואת דניאל, המלאך גבריאל, וענין זה נתפרש לטובה. ולכן בוודאי שחז"ל השתמשו בלשונות "משותפים" על מנת להעביר כאן מסר. ועתה אחר הקדמה קצרה זו, נבאר לקורא הנעים החפץ באמת הברורה ולדרך הישרה, מה היתה כוונת רבי אלעזר.

ותחילה עלינו להבין, כי מילת, "סמאל" לא מופיעה בשום מקום בתנ"ך, לא במשניות, לא בתלמוד ירושלמי, לא בתרגום אונקלוס על התורה, ולא בתרגום יונתן על נביאים. והמקום היחיד והבודד שנמצאה מילת, "סמאל" בתלמודים, הוא רק במקום הזה בתלמוד הנוכח שהבאנו. לכן צריכים אנו להבין מדוע רבי אלעזר בחר להשתמש בשם משותף שלא מופיע בשום מקום לפני שהוא הזכירו!

ותחילה נראה לומר, כי שם זה לא נקרא על ידי הקוראים את התלמוד, בצורה נכונה לדעת חז"ל, כלומר, אם חז"ל היו מנקדים את התלמוד בעצמם, נראה כי שם זה צריך

להקרא כך לכאורה: "סמאל", כלומר כמו צד, "שמאל". ואם כן ישאל השואל, מדוע אמר רבי אלעזר, "סמאל" באות סמ"ך? אלא מכיון שמילת, "שמאל" - עיקר משמעותה הוא על "צד" שמאל, ובפירוש דבריו מובא ענין ריחוק וקירוב הסימנים, לפיכך לא רצה רבי אלעזר להשתמש במילה זו ולומר, "בא שמאל וריחקן", כי אז היה נשמע, כי "צד" מסויים מזיו דברים, ויש בידו יכולת אף להרחיק.

אלא רבי אלעזר בחכמתו, שינה אות אחת, והחליף את האות בדבר הדומה ביותר אליה, והיא האות סמ"ך, ועל ידי זה ששינה את האות שי"ן, עדיין השאיר את זו המילה בצורת קריאה שווה, וכך בוודאי כי נתן לנו לשמוע כי יש משמעות שונה לדבר זה, ודבריו אלו הם משל הטומן בתוכו מוסר עצום.

ובקצרה יש לנו לבאר על פי מה שכתבנו, מדוע המילה, "שמאל", נחשבת בכל התנ"ך לענין של חסרון, פסלות, פחיתות, גריעה וכו'. אלא, הדבר פשוט, מכיון שרוב בני האדם, ידם החזקה היא הימנית [= וכמוכן מי שהוא שמאלי, אז ידוע שהיד השמאלית נחשבת לימנית על פי ההלכה: ולכן מי שכותב תפילין ביד שמאל וזו ידו החזקה, השמאל שלו הופכת להיות כמו ימין של כל אדם]. כלומר כשעושים הם את פעולתם הנצרכת לחייהם, לא עושים אותם, אלא דווקא בידם הימנית. וזאת משום שחזק ידם, וכושר יכולת הידיים ניהן ביד הימנית שלהם.

ולכן מבואר יוצא, שכאשר השתמש הכתוב, או הנביא בלשון "ימין", לעולם הדבר יבוא לענין טוב ושבח ותועלת. כמו שאמר (תהלים פרק עז פסוק יא): "וְאָמַר הַלֹּתִי הִיא שְׁנוֹת יְמִין עֲלִיָּוִן". וכן אמר (תהלים פרק קיח פסוק טו - טז): "קוֹל רִנָּה וְיִשְׁעֵהָ בְּאֵהָלֵי צְדִיקִים יְמִין יְהוָה עֲשֵׂה חַיִּל: יְמִין יְהוָה רֹמְמָה יְמִין יְהוָה עֲשֵׂה חַיִּל". ומעולם בכל התנ"ך כולו, לא מיוחס לשון "שמאל" לכורא יתברך, במקום שאינו מדבר על צדדים! כלומר, כאשר מתואר שבח כלפיו יתברך, לעולם נאמר עליו לשון, "ימין"!

וכן מבואר, כי לעולם יד, "שמאל", מתייחס לעיניים של חסרון, גנאי, פחיתות, והוא משום, שכאשר אדם עושה פעולה ביד שמאל, או לוחץ יד ביד שמאל, דבר זה מראה על זלוזל ולכן רבינו הטוהר פוסק על פי התלמוד (רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ט הלכה טו): "נמצאו כל הפסולין לעבודה שמונה עשר ואלו הן: העובד ע"ז, הזוה בעל מום ... מי שעבד בשמאלו, כל אלו פסולין לעבודה, ואם עבדו חללו". ע"כ. ומפני מה מי שעבד בשמאלו פסול? וכי יש כאן ענין מסטי? אלא מהסיבה, שעושה חכהן דברים בעבודת הקודש, לא בידו החזקה, ונמצא עבודתו נעשית שלא בהקפדה! והבורא יתברך פסל אותו משום שעשה דברים ביד שמאל החלשה.

ונחשוב אנו כדוגמה ברורה לדבר: על מנתח בכית החולים, שמנתח לב אדם, ועושה את פעולתו ביד שמאל, שזו לא ידו החזקה ואין הוא רגיל בה! זו רשלנות לכל דבר תחשב. ולכן חשוב להבין, כי כל פעם שנזכר "שמאל" בתנ"ך, זה הוא שם משותף, או שידבר על צדדים, "שמאל" - "ימין", כמו שאנו רואים אצל אברהם ולוט (בראשית פרק יג פסוק ט פרשת לך לך): "הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפְרָד נָא מֵעַל־י אִם־הַשְּׂמָאל וְאִמְנָה וְאִם־הַיְמִין וְאִשְׁמְאֵלָה". וכאן

בוודאי מדובר על צדדי הארץ ולא ענין של רוחניות, כי אברהם אבינו אומר, "ואשמאילה", כלומר צד שמאל.

אמנם כאשר מדבר על, "שמאל" ו-"ימין", בענין שמירת המצוות, ואומר (דברים פרק ה פסוק כט פרשת ואתחנן): "וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תִסְרוּ יְמִין וּשְׁמָאל". ומה פירוש "לא תסורו ימין", אלא רוצה לומר, שדרך הכתוב לדבר כלפי "ימין" בלשון חשיבות ורוממות, בלשון הטבה והוספה, בלשון משפט צדק ודין צדק וכן על זו הדרך. ולכן אומר הבורא, בשום דרך שהיא, לעולם שלא תחשבו אפילו להיטיב עם התורה, כלומר שלא תחשבו בדעתכם שאם תוסיפו מצוות, לא יקרא זה הענין, "תסורו", אלא בוודאי כי גם אם תקחו דרך, "ימין", שהיא באה על מנת לעשות טוב, להוסיף, לשבח, ואף לפאר את הבורא! שלא תחשבו בדעתכם שאתם מיטיבים, בזה שתוסיפו ענינים על מה שכתבתי בתורה!

וכן להיפך, שלא תחשבו שמפאת איזה שהוא זמן, יהיה לכם רשות להסיר חלק ממצוות התורה, ולכן אמר על ענין הגריעות והפחיתות, "שמאל", ונמצא כי שמות אלו ימין ושמאל, הם שמות משותפים, ופעם ישמשו לצדדים, ופעם ישמשו לענין פחיתות, או תוספת, או לרע או לטוב. ואם תשאל הרי מי שהוסיף על מצוות התורה נקרא, "ימין", ואם כן בוודאי כי דבר זה רע מלפניו יתברך! אלא דברה תורה כלשון בני אדם, שאצל בני אדם ענין ההוספה הוא תמיד טוב, כמו שיש אנשים שמוסיפים לפנק את ילדיהם, וכי מישהו יחשוב שזה דבר רע? רק אדם עם שכל ישר יבין, כי פינוק יתר על המידה לילדים, יוליד דברים רעים! ולכן דברה תורה כלשון בני אדם.

וכן כתב הספורנו, "לא תסורו ימין ושמאל - לא להוסיף לטוב, כפי מחשבותיכם, ולא לגרוע כלל". ע"כ. והרי מבואר כי ימין - זה נחשב טוב. ושמאל - זה נחשב רע. וכן נאמר בעניני איסור עבודה זרה ויסודות דת האמת (דברים פרק כה פסוק יד (פרשת כי תבוא): "וְלֹא תִסְרוּ מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם יְמִין וּשְׁמָאוֹל לְלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעַבְדָם". ע"כ.

כמה הערות והארות על מסורת תורה שבעל פה

כמובן שיש לסייג דבר חשוב, כי השומע מאתנו וכן הקורא דברים אלו, מיד ישאל, כיצד חז"ל הוסיפו מצוות? כיצד אסתר בנבואה, תיקנה חג שלא היה בתורה, ואף לא ציוה לעשותו משה רבינו! והנה מי שאמר "לא תסורו" מדברי התורה, גם אמר בתורתו וציוה (דברים פרק יז פסוק י - יא פרשת שופטים): "וְעָשִׂיתָ עֲלֵיפִי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגְדוּ לְךָ מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וּשְׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִוָּדֵד: עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יִוָּדֵד וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֵאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה לֹא תִסְרוּ מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יִגְדוּ לְךָ יְמִין וּשְׁמָאל". ואם אנשי כנסת הגדולה, עזרא הסופר, נביא מן הנביאים תיקן דבר, והוסיף מצוות פורים, אין זו הוספה! כי מי שציוה לא לסור, ציוה לשמוע לבית הדין הגדול, ולנביא מן הנביאים.

וכן כתב רבינו הטהור (הקדמה לספר משנה תורה להרמב"ם): "... גם יתבאר מהם דברים שגזרו

חכמים ונביאים שבכל דור ודור, לעשות סייג לתורה כמו ששמעו ממשה בפירוש. שנאמר לו [=מאת הכורא]: "שמרתם את משמרתי!" [בלומר] עשו משמרת למשמרת. וכן יתבאר מהם המנהגות והתקנות שהתקינו או שנהגו בכל דור ודור כמו שראו בית דין של אותו הדור לפי שאסור לסור מהם! שנאמר, "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

וכן משפטים ודינים מופלאים שלא קיבלום ממשה, ודנו בהם בית דין של אותו הדור במדות שהתורה נדרשת בהן, ופסקו אותם הזקנים וגמרו שהדין כך הוא [=חובה לשמוע להם]. הכל חיבר רב אשי בגמרא מימות משה ועד ימיו. וחברו חכמי המשנה חיבורים אחרים לפרש דברי התורה. רבי הושעיא תלמידו של רבינו הקדוש חיבר ביאור ספר בראשית [=בגמרא שהכוונה למדרש בראשית רבה]. ורבי ישמעאל [=כתב את מה שמכונה היום, "מכילתא דרבי ישמעאל" ת]-פירש מאלה שמות עד סוף התורה, והוא הנקרא מכילתא. וכן ר' עקיבא חיבר מכילתא. וחכמים אחרים אחריהם חיברו מדרשות. והכל חובר קודם הגמרא הככלית [=באופן שכל בית ישראל הסכים להשען עליהם ועל דבריהם]. ע"כ.

וכתב רבינו בספר המצוות (מצות לא תעשה שיב): "והמצוה השי"ב היא שהזהירו מן חלוק על בעלי הקבלה [=חכמים בעלי מסורת ממשה רבינו ועד אליהם], עליהם השלום. ומצאת ממצוותם במעשה התורה והוא אמרו (ראש פרשת שופטים) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך". ולשון ספרי לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך, "זו מצות לא תעשה". והעובר על לאו זה הוא זקן ממרא וחיוב חנק ובתנאים המקובלים המבוארים בסוף סנהדרין (פד ב, פב - פט א). ושם התבאר משפטי מצוה זו". ע"כ.

ואם בכל זאת יקשה המקשה, שהרי נביא אפילו היה אמת, אם יאמר לנו לעשות דבר מסויים, ויתקן תקנה, ויוסיף על המצוות, בוודאי כי נביא שקר הוא ללא ספק לכאורה! ואם כן כיצד יסתדר הדבר עם חג פורים, שאמרו על חג זה, שלא יתבטל אפילו לימות המשיח? אלא כבר הקדימו רבינו, ואנחנו מצאנו לו לשון וביאור בהיר מאוד לשאלה זו, ואלו דבריו הטהורים (בסוף מניין המצוות בספר משנה תורה של הרמב"ם בהקדמתו): " ... אלו הם שש מאות ושלוש עשרה מצוות שנאמרו לו למשה בסיני, הן וכללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן, וכל אותן הכללות והפרטות והדקדוקין והביאורין של כל מצוה ומצוה היא תורה שבעל פה, שקבלו בית דין מפי בית דין [=עד משה רבינו עליו השלום]. ויש מצוות אחרות שנתחדשו [=ולא קיבל אותם משה רבינו. ונתחדש] אחר מתן תורה, וקבעו אותן נביאים וחכמים, ופשטו בכל ישראל כגון מקרא מגילה, ונר חנוכה, ותענית תשעה באב, וידיים, ועירובין. ויש לכל מצוה מאלו פירושיהן ודקדוקיהן. [=כלומר לא רק שתיקנו דבר, אלא אף כתבו ואמרו לנו הלכות ודקדוקין של אותו הדבר]. והכל יתבאר בחיבור זה. [נדע, כן] כל אלו המצוות שנתחדשו, חייבין אנו לקבלם ולשומרם, שנאמר, "לא תסור מכל הדבר" וכו', ואינם תוספת על מצוות התורה! [=אם תשאל], על מה הזהירה תורה "לא תוסף ולא תגרע". [הזהירה התורה] שלא יהיה נביא רשאי לחדש דבר, ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו, להוסיפה למצוות התורה, או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלוש עשרה מצוות.

אבל אם הוסיפו בית דין עם נביא [=משמע כי נביא לבדו לא יכול לתקן תקנה, אלא חייב נביא עם בית

דין לדון בדבר ולקבוע רק על פי בית דין] שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה, או דרך הוראה, או דרך גזרה, אין זו תוספת! שהרי לא אמרו [הנביא ובית הדין] שהקב"ה [הוא זה ש]-צוה להם ל-
עשות ערוב, או לקרות המגלה בעונתה [=חלילה להם]. ואילו אמרו כן [=בוודאי כן] היו מוסיפין על התורה.

אלא כך אנו אומרים, שהנביאים עם בית דין תקנו וצוו לקרות המגלה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו, [נתיקנו כל זה למטרה נעלה, והכל ב]-כדי לברכו, ולהללו, וכדי להודיע לדורות הבאים, שאמת מה שהבטיחנו בתורה [על גודל מעלת התפילה, ועל קיבול התשובה מאתו יתברך! שכן נאמר], "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו, כיי אלהינו בכל קראנו אליו". ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים, בין עשה, בין לא תעשה. ע"כ. ומבואר שלכל דבר יש כללים, וחז"ל, הנביאים, עזרא הסופר, אנשי כנסת הגדולה, בוודאי כי לא חרגו מן הכללים של תורת אמת שנמסרה למשה רבינו.

והנה לאחר העיון הטוב, נראה כי חז"ל לא בדו מליבם, ושינו את האות ש' לאות ס', כי התרגום יונתן אשר דבריו הם נאמנים ודברי אמת, כאשר תרגם את הנביאים בשפה הארמית, תרגם את המילה, "שמאל", וכתב: "סמלא". כלומר, לדעתו של התרגום יונתן, "סמלא" בארמית הוא, "שמאל" בעברית. ולכן רבי אלעזר בחכמתו, ראה בענין זה לכתוב לשון משותף זה, דווקא בלשון "ארמית", על מנת לרמוז על הענין החשוב הטמון כאן. ומכיון שצד "שמאל" מורה על פחיתות וגריעות, ומורה על הרע, השתמש רבי אלעזר במילת, "סמאל", עם סמ"ך, על מנת להעביר המסר שרצה.

ומה שכתבנו שיונתן תרגם, "סמלא", תרגם זאת גם כאשר הדברים נאמרו על "צדדים", וגם כאשר ידבר הענין על הדרך הרוחנית ושמירת המצוות. כמו שנאמר (שמואל ב פרק ב פסוק יט): "וַיִּרְדֵּף עֲשָׂהאֵל אַחֲרַי אַבְנֵר וְלֹא־נִטָּה לְלַכֵּת עַל־הַיַּמִּין וְעַל־הַשְּׂמֹאל מֵאַחֲרַי אַבְנֵר". וכתב התרגום יונתן: "וַיִּרְדֵּף עֲשָׂהאֵל בְּתֵר אַבְנֵר וְלֹא אֵיתַנְּפִי לְמִיזֵל עַל יַמִּינָא אוּ עַל סְמֵלָא מִבְּתֵר אַבְנֵר". ובענין הרוחניות ושמירת המצוות, נאמר על יאשיהו וצדקותו (מלכים ב פרק כב פסוק כ): "וַעֲשֵׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינַי יְהוָה וְלֹדֵף כָּכֹל־דֶּרֶךְ דָּוִד אָבִיו וְלֹא־סָר יָמִין וְשְׂמֹאל". וכתב התרגום יונתן, "וַעֲבֹד דְּכֶשֶׁר קָדְשִׁי, וְאַזְל בְּכָל אֹרַח דָּוִד אָבוּהִי, וְלֹא סָטָא לְיַמִּינָא וְלְסְמֵלָא". והרי שתירגם את המילה, "שמאל", "סמלא", ולכן רבי אלעזר, ראה להשתמש בלשון זו ולומר, "בא סמאל וריחקן".

מה רצה רבי אלעזר לומר? מי זה סמאל? ❧

והנה לאחר שביארנו הענין, כי סמאל או שמאל, הם אותו ענין, רק שינוי לשוני מפאת הענין, וכבר ביארנו למעלה לאורך ולרוחב, שלעולם לא קיימת ישות וכח מסויים חלילה הנקרא, "סמאל", אין לו ממשלה והוא לא כח. אלא הכל הוא כינוי ושם משותף לזה הענין שהחכם רוצה להעביר המסר. והנה אמרו בתלמוד הנזכר: " ... [נאמר בתורה] "היא מוצאת". "היא מיתוצאת" מיבעי ליה! אמר רבי אלעזר: לאחר שנמצאו סימניה, בא סמאל וריחקן, בא גבריאל וקירבן. היינו דכתיב: "למנצח על יונת אלם רחוקים לדוד מכתם". אמר רבי יוחנן:

משעה שנתרחקו סימניה נעשית כיונה אילמת". ע"כ.

וכעת נסביר היטב זה הענין בשתי דרכים:

דרך א': כאשר יהודה שמע שתמר הרה. היה סבור כי בלתו זנתה, ומכיון שהיתה זקוקה ליבום, והוא לא דאג שיעשה לה שלה בנו חליצה כדן, הרי שעברה על איסור שהיה נוהג אף בזמניהם לפני קבלת התורה. ולכן צויה להוציא ולשרוף את תמר. והנה תמר הצדקת, כאשר באו שליחים להוציא אותה לשריפה, בפשטות יכלה לומר שהיתה עם יהודה, ואינה צריכה גם לסימנים שהם הערבות שהשאיר לה יהודה. מכיון שיהודה הכיר את פניה, ויכלה לומר לו בפני כולם, "עימי היית". אלא שלא רצתה להלבין פניו, ומה גם שיכל יהודה במעמד זה לא להודות! ומכיון שאין עדים בדבר, הדין יכל להיות עם יהודה אם לא היה מודה.

ולכן האפשרות להציל את חייה וללכת אל יהודה בפנים גלויות לא עלתה על הפרק, גם מפאת העובדה שלא רצתה להלבין פניו, וגם מפאת העובדה שלא בטוח שהוא יודה במעשה זה.

ולכן מיד חפשה את הסימנים והערבות אשר מעידים ומגידים, כי יהודה שכב עימה, ולא הרה לזנוגים, וכל מה שרצתה לעשות זה להקים זרע, ונתכוונה לכבוד האל יתברך! ובאותה שעה חפשה את סימניה, ומכיון שלא מצאתם, היתה נבוכה באותה השעה, והתפללה לכורא שיעזור לה למצוא את הסימנים, ועל זה אמר רבי אלעזר, "לאחר שנמצאו סימניה". ודבריו של רבי אלעזר באו על מה שאמרו קודם לכן, שצריך להיות כתוב, "היא מיתוצאת", וענה רבי אלעזר, מה שנאמר, "היא מוצאת", זה כבר לאחר שמצאה את הסימנים.

והנה מהיכן ידע רבי אלעזר שלא מצאה תמר את סימניה כאשר באו השליחים אליה? משום שנאמר (בראשית פרק לח פסוק כה - כו פרשת וישב): "הוא מוצאת והיא שלחה אל-חמיה לאמר לאיש אשר-אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר-נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה: ויבר יהודה, ויאמר צדקה ממני כי-על-כן לא-נתתיה לשלה בני ולא-יסף עוד לדעתה". והיה צריך להיות כתוב, "היא שלחה אל חמיה", ומדוע אמר לשון של מציאה? אלא בוודאי כי לא מצאה היא באותה השעה את הסימנים והערבון!

ולאחר מכן מיד כשמצאה את הסימנים הללו, שלחה אותם אל חמיה, וגם אז לא אמרה, זה שייך ליהודה! כי רק יהודה ידע שהסימנים הללו הם שלו! וכאשר הגיעו הסימנים על ידי השליחים אל יהודה, אז באותו זמן על זה אמרו בתלמוד, "בא סמאל וריחקו, בא גבריאל וקירבן". ומי זה "סמאל", הנה על פי מה שכתבנו למעלה, הוא צד השמאל, כלומר, הפחיתות, הנטיה לרע, חוסר הכוונה להודות על האמת וכו' וכו'.

ומי זה גבריאל? גיבור אל! היצר הפנימי המטה את האדם לטוב, המחשבה הטובה וכן על זו הדרך כמו שביארנו למעלה. ואז באותה השעה, עמד יהודה בנסיון גדול, אשר נזכר לו ויזכר לו כל ימי חייו! והיה ליבו, מוחו, ויצרו הפנימי, במלחמות קשות עם עצמו, האם להודות על האמת, או לא להודות על האמת. ולכן נאמר בתורה בתחילה כשהשליחים הביאו לפניו את הסימנים, נאמר, "ויבר יהודה", ולא אמר ה' בתורה, "ויאמר יהודה לי

הם", אלא בתחילה, הכיר יהודה בתוך ליבו וידע, כי הם שלו, ואז על אותה השעה אמר רבי אלעזר, "בא סמאל וריחקו, בא גבריאל וקירבן", וכל הענין הזה שאמר רבי אלעזר, הכל אמור על מחשבתו של יהודה באותה השעה.

ותמר שהיתה יודעת שהיא בכף מאזניים למוות או לחיים! אמרו בתלמוד, שבאותה השעה נאמר עליה הכתוב בתהלים: "למנצח על יונת אלם רחוקים, לדוד מכתם". אמר רבי יוחנן: משעה שנתרחקו סימניה [=ממנה], נעשית כיונה אילמת". ומה פירוש משעה שנתרחקו סימניה? איך נתרחקו ממנה והיא מצאה אותם? אלא כוונת רבי יוחנן לומר, שמשעה ששלחה את הסימנים ביד השליחים וכבר כביכול לא בידיה מה יקרה, ידעה כי אם יהודה לא יודה, ישרפו אותה למוות! אז נעשית כיונה אילמת!

ויהודה, באותה שעה עמדו לו כל החשבונות הללו בראשו, ועל זה אמר, "בא סמאל וריחקו", כלומר, יצרו הפנימי הרע, ריחק אותנו מלהודות באמת! והיה יצרו מנקר לו בראשו, ואומר לו, אל תודה, הרי היא זו שרימתה אותך וגנבה את ליבך! וכי מה אתה אשם? היא זו שזנתה! היא זו שגרמה להרג ילדיך, זו אשה קטלנית וכו' וכו'!

ומצד שני, יהודה עשה חשבון אחר בראשו, ועל חשבון זה אמר רבי אלעזר, "בא גבריאל וקירבן", אמר יהודה, זאת צדקת גדולה, יכלה לומר בגלוי שהסימנים הללו שלי הם! ועוד אמר לו יצרו הפנימי המטה אותו לטוב, כיצד אגרום למוות של אשה הרה וילדיה וכו' וכו'. ואז לא רק שהודה שהסימנים הם שלו, והאשים אותה חלילה לאחור ההודאה! אלא לא תירץ תירוצים, ואמר בגבורה: "צדקה ממני! כלומר, היא תמר צדקה ממני! ואני זה שטעיתי! היא צודקת ועמה הדין, הטעות היא שלי, מנעתי ממנה את שלה בני, וכעת אני מודה בטעותי, וכל שבא לי, לא בא אלא בגללי!

והתבאר לך קורא נעים, כי רבי אלעזר, בסך הכל תיאר לך את המלחמה הפנימית של יהודה שהיה לו באותה שעה: ו-"סמאל" זה שם משותף ליצרו הרע הפנימי של האדם, המטה אותו לצד "השמאל" שברוחניות! וגבריאל תמיד נחשב זה שעומד בצד "ימין". והראיה לכך, שנאמר בתלמוד (בבלי מסכת יומא דף לו עמוד א): "וכן מצינו בשלשה מלאכי השרת שבאו אצל אברהם: מיכאל באמצע, גבריאל בימינו, ורפאל בשמאלו". ע"כ. והנה לפנינו תשובה ברורה ביותר, שמה שנאמר על ידי רבי אלעזר, "סמאל", הכוונה לצד "שמאל" [בפן הרוחני], והוא משום שנאמר על גבריאל, שעומד בצד ימין, וממילא "סמאל" שהזכיר רבי אלעזר, הוא הצד השמאלי, ולכן רבי אלעזר לא אמר במשלו, "רפאל", כי המלאך רפאל עומד בצד שמאל! ולא שחלילה "רפאל" הוא ענין לרוע או לרע, אע"פ שזוכר שעומד בצד שמאל אברהם. אלא מכיון שגבריאל נזכר שעומד בצד ימין, השתמש רבי אלעזר בשם משותף זה הנמצא בצד ימין, להורות שמה שאמר, "סמאל", הוא לשון משותף לענין שמאל ברוחניות, שהוא היצר הרע הפנימי המטה את האדם לדברים הרעים.

וכן אמרו בתלמוד (בבלי מסכת סוטה דף מז עמוד א): "תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: יצר תינוק ואשה, תהא שמאל דוחה וימין מקרבת". ע"כ. והרי שאמר רבי שמעון בן אלעזר, על היצר הפנימי של האדם, "שמאל", וגם אמר עליו, "ימין". וכן אמרו שם, "תנו רבנן: לעולם

תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידי, ולא כיהושע בן פרחיה שדחפו לאחד מתלמידיו בשתי ידי. והנה לכן אמר רבי אלעזר, "בא סמאל וריחקן", ואמרו חכמים, שהשמאל היא דוחה! כלומר היא מרחיקה, וימין היא מקרבת. ולכן משל משלו רבי אלעזר, על המילה "סמאל", ואמר, "ריחקן". וכן אמר על גבריאל "קירבן", כי גבריאל עומד לימין, וגבריאל הוא זה שנשלח לעשות הצדק והטוב והמשפט, ולכן משל רבי אלעזר משלו, שהיצר הפנימי והשכל של האדם מטה אותו לדברים הטובים, וזה הוא נקרא, "גבריאל".

ואמרו בתלמוד (בבלי מסכת פסחים דף קיח עמוד א): "בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם, אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, ארד ואצנן, ואציל את הצדיק מכבשן האש". ע"כ.

דרך ב':

הוא על אותו הענין כמו שכתבנו, אלא שמה שנאמר, "בא סמאל וקירבן, בא גבריאל וריחקן", יתכן לומר שכל זה אמור על תמר. שלאחר ששלחה את הסימנים, ניקר בראשה היצר הרע הפנימי, ואמר לה, לכי ותאמרי שהסימנים שייכים ליהודה, ואע"פ שתלביני את פניו, אין בכך כלום! אמנם, היצר הטוב הפנימי הנקרא גבריאל המטה את האדם לטוב, אמר לה, "נוח שתפילי עצמך לכבשן האש, ואל תלביני את יהודה ברבים". ע"כ 'ב' דרכים בניאורינו לענין מעשה תמר ויהודה. ואפשר לומר, שמה שנאמר, "בא סמאל וריחקן, בא גבריאל וקירבן", אמור על הניסיון של שניהם יחדיו, וכל אחד מהם עבר ניסיון קשה בפני עצמו!

דברי מדרש בראשית רבה - על אברהם אבינו ויצחק

וראיה לך, נאמר בתורה במעשה העקידה (בראשית פרק כב פסוק ו - ט פרשת וירא): "וַיִּקַּח אֲבִרְהָם אֶת-עֵצֵי הָעֵלֶה וַיִּשֶׂם עַל-יִצְחָק בְּנֵוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת-הָאֵשׁ וְאֶת-הַמֶּלֶחַת וַיִּלְכֹּד שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל-אֲבִרְהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִי בְנִי, וַיֹּאמֶר הֲנִי הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וַאֲיֵה הַשֶּׁה לְעֹלָה: וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם, אֱלֹהִים יִרְאֶה-לָּךְ הַשֶּׁה לְעֹלָה בְנִי, וַיִּלְכֹּד שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו". והנה שאל יצחק את אביו, שאם אנו הולכים להקריב קרבן לפני ה', היכן ה-"שה" שאותו אנו הולכים להקריב? וענה אביו ואמר, שהבורא יתברך יזמין שה לעולה. ולאחר תשובה זו, מבואר כי הלכו שניהם יחדיו.

ואמרו במדרש (בראשית רבה מה' תיאודור-אלבק פרשת וירא ז' ח): "ויאמר יצחק אל אברהם... הנה האש והעצים, ואיה השה לעולה? באותה שעה] בא לו סמאל אצל אבינו אברהם, אמר לו, מה סיבה אוכדת לך, בן שנתן לך לק' שנה את הולך לשחטו, אמר לו על מנת כן [נתן לי הבורא], אמר לו ואם מנסה הוא לך יותר מיכן את יכול לעמוד, "הנסה דבר אליך תלאה" (איוב ד ט). אמר ליה ויתר על כן, אמר לו למחר אומר לך שופך דם אתה, ואתה חייב, אמר לו על מנת כן, כיון שראה שלא הועיל ממנו כלום, בא לו אצל יצחק, אמר לו, מה ברא דעלובתא, הולך הוא לשוחטך, אמר לו, על מנת כן [=אני בנו, כלומר על מנת שישחטני], אמר לו אם כן כל אותן הפרגוניות

שעשת אמך [=בשבילך. כשתמות], לישמעאל סניה דביתה ירותה, כד לא תיעול מילה תיעול פלגה, הה"ה, ויאמר יצחק אל אברהם אביו, ויאמר אבי, למה אביו? אבי, כדי שיתמלא עליו רחמים, ויאמר הגה האש והעצים וגו', אמר ליה יצף לההוא דייגער ביה, מכל מקום אלהים יראה לו השה וגו', ואם לאו, שה לעולה בני, ויילכו שניהם יחדו, זה לשחוט [=אברהם הסכים בכל ליבו לשחוט את בנו וליקים בקשת הכורא], וזה להישחט [=יצחק אביו הסכים להשחט בכקשת הכורא]. ע"כ.

ומצאנו דברי המדרש, מפורשים כפי דברינו, והוא שהכינוי "סמאל", הכוונה ליצר הרע הפנימי המטה את האדם לדברים הלא טובים. ונאמר בשיר השירים (פרק ב פסוק ו): "שְׁמַאֲלוּ תַחַת לְרֵאשֵׁי וַיִּמְיְנוּ תַחֲבֻקְנֵי". כתב הרלב"ג (שיר השירים ב' ו): "זה הפסוק לפי המשל ולפי הנמשל ואולם הסכימו למשל, כי זה הוא ממנהג החושקים המתחברים יחד. ואולם הסכימו לנמשל כי "סמאל" השכל, הם החושים ועצי היער, שקדם זכרם, ולזה נקרא היצר הרע [בתלמוד ובמדרש] "סמאל" [נקרא] - "ושטן". ואמנם היה זה כן לפי שהוא מטה מנתיב השכל הישרה. וימינו הוא היצר הטוב. וזכרה שכבר נכנעו כל כחות הנפש לעבודת השכל ושהם תחת לראשה וימין השכל הוא דבק בה. ולזה סרו כל המונעים אשר לשכל מצד אלו הכחות רצוני מצד נטותם אל התאוות הגשמיות. וזהו מה שצריך שיהיה קודם בסדר למי שירצה לדרוך אל השלמות". ע"כ. ומסקנת הדברים, וברור מכל המקורות הללו שהבאנו לעיל, כי "סמאל" הוא לשון משותף וכינוי, וכל טעם השם הזה אינו אלא משל ונמשל.

וחלילה לחשוב כי הוא "מלאך", וחלילה לחשוב שיש בידו ממשלה, ועל אחת כמה וכמה חלילה לחשוב שהינו "אלהים אחרים", שדברים מאין אלו מעולם לא שיערו אבותינו לומר, וספק אם שמעו על דברים רעים אלו שנכנסו לעם ישראל לצערינו הרב.

ואחד החכמים הוסיף גם הוא בענין "סמאל" שדיברנו בו עד עתה, ואמר: הנה אם נתבונן במילה, "סמאל", נראה כי הוא פירוש, "סומא-אל". משמע, שהיצר הפנימי של האדם נקרא כך בעבור שמסמא עיני האדם מידיעת האל. המילה "סומא" היא מילה ארמית. חז"ל דרשו דבריהם בשפה ארמית. ואם אכן היה מלאך כזה או ישות כזו, היה צריך להיות לו שם עברי "עיווראל", ולא "סמאל". ומכאן ראינו שאין מקור תנכי ל-"מלאך" סמאל והוא בא בדברי חז"ל, רק בתור מליצה, לשבר אוזנינו, להודיע לנו שהיצר מסמא עינינו מקיום רצון האל". ע"כ.

מדוע נמשלה תמר ליונה? 🌿

והנה לסיום ביאור ענין זה, ראינו לנכון להתייחס למה שנמשלה "תמר" הצדקת דווקא ליונה, כמו שאמר (תהלים פרק נו פסוק א): "לְמַנְצַחַ | עַל-יּוֹנָת | אֶלֶם | רַחֲקִים, | לְדָוִד | מִכְתָּם | בְּ אֶחָז | אֶתּוֹ | פְּלִשְׁתִּים | בְּנָת". וכן אמרו בתלמוד הנוכח, "אמר רבי יוחנן: משעה שנתרחקו סימניה נעשית כיונה אילמת". ע"כ. והנה נאמר בתורה (בראשית פרק ח פסוק ז - יב פרשת נח): "וַיִּשְׁלַח אֱתֵהָ עֶרֶב וַיֵּצֵא יְצוֹא וְשׁוֹב עַד-יָבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה מֵאֶתוֹ לְרֹאוֹת הַקָּלוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הַיָּם: וְלֹא-מָצָא הַיּוֹנָה מְנוּחַ לְכַף-רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל-הַתֵּבָה כִּי-מַיִם עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקַּח וַיָּבֵא אֵתָהּ אֵלָיו אֶל-הַתֵּבָה: וַיַּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרָיִם, וַיִּסַּף שְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה מִן-הַתֵּבָה: וַתָּבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהָיָה עַל-הַיָּם טָרֶף

בְּפִיָּה, וַיִּדַע נָח כִּי־קָלוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: וַיִּיחַל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵיהֶם, וַיִּשְׁלַח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא יָסְפָה שׁוֹב־אֵלָיו עוֹד.

והנה יש לומר ולשאול, אם שלח נח את העורב, מפני ראה לשלוח את היונה? ויתירה מזאת יש לשאול, לא מצינו ששלח שוב את העורב לאחר ששלח את היונה! ומכאן פשוט וברור, כי העורב לא עשה שליחותו בנאמנות, כמו שעשתה היונה. ולמדים אנו מפסוקי התורה, כי היונה נשלחה לדרכה על ידי נח, וכאשר לא מצאה לרגלה מנוח, שבה אל התיבה עצמה, אולם לא נכנסה לתיבה מדעתה, אלא נח הושיט ידו והביא אותה אליו. וגם כאן היה לו לומר, "ויבא אותה אל התיבה"! ומפני מה הוסיף ואמר, "אליו" - ושוב אמר "אל התיבה"?

אלא יובן הדבר על פי מה שאמרו רבותינו בתלמוד (בבלי מסכת עירובין דף ק עמוד ב): "אמר רבי יוחנן: אילמלא לא ניתנה תורה [=שאסרה את העריות], היינו למדין [=מידת] צניעות, מחתול, וגול מנמלה, ועריות מיונה". ע"כ. והנה בוודאי כי מידת הנאמנות של היונה היא בכל הדברים כולם, אלא הדגישו רבותינו שאם היונה שומרת את עצמה ולא מזנה תחת בן זוגה וכן להיפך, אז בוודאי ופשוט, כי מי שנאמן על ענין עריות, יהיה נאמן על שאר כל הדברים כולם.

ולכן, היונה כל כך צנועה ונאמנה, שכאשר שילח אותה נח לדרכה, נחשב הדבר שהוציאה מתחת ידו, ואין לה רשות להכנס עוד למקום שאינו שלה! ולכן היונה הנאמנה הזו, לא נכנסה לתיבה, עד שהושיט נח את ידו. ומהיכן אנו יודעים ששלח אותה שלא על מנת לחזור? שנאמר, "וישלח את היונה מאיתו", ומדוע נאמר, "מאתו"? דבר פשוט הוא שאם הוא שולח אותה, אז זה מאתו! אלא, רצה ה' יתברך לומר, שנח במעשה זה, שחרר אותה מאתו! ולכן היתה היונה נאמנה וצנועה, שלא נכנסה לתיבה ולמקום שלא שלה, אלא עד שנח קיבל אותה לתיבה.

ואם ישאל השואל, הרי אנו יודעים כי ממין היונה נכנסו שבעה שבעה, ואמרו רבותינו בתלמוד שהיונה אינה מחליפה בן זוג! וכיצד נפרדה היונה מבן זוגה? על זה כתב הספורנו והסביר, "וישלח את היונה - [שלח את] כל מין היונה, ש[הרין] היו שבעה שבעה". ע"כ. ולמדים אנו מדבריו הישרים, שכל כך נאמנה מין זה של היונה, עד כדי כך, שהוצרך נח לשלוח את כל המין הזה של היונה, כי אינה נפרדת מבן זוגה, ולכן כאשר שלח את היונה, שלח את כל מין היונה שהם שבעה שבעה!

ולכן כאשר הגיעו היונים לתיבה לאחר שלא מצאו מקום לשבת על הקרקע, הוצרך נח בעצמו להכניסם כפי ששלח אותם ולכן נאמר, "אליו" - כלומר שקיבלם שוב לרשותו, ולאחר שהיו ברשותו, הכניסם לתיבה אשר שייכת לו!

ככל אופן מכאן אנו למדים את נאמנות היונה. ולפיכך, תמר שהיתה נאמנה מאוד לבורא יתברך, שהרי היתה צנועה בבית חמיה, עד כדי כך שמעולם לא ראה יהודה את צורת פניה ואיך נראית ממש, זכתה ונמשלה ליונה. ועוד ראייה של רבותינו שמה שכתוב בתהלים,

אמור על תמר, משום שנאמר, "יונת", ובכל מקום במקרא, קורא הכתוב ליונים בדרך כלל בלשון, "יונה", או "יונים", שהוא שם כללי על מין יונה. אמנם בפסוק האמור בתהלים, אומר עליה, "יונת אלם", כלומר, יונת נקבה, שהיתה תמר אילמת ולא יכלה לדבר מרוב פחדה! שהרי חייה מוטלים על הכף, והסימנים כבר לא בידה, ששלחה הסימנים ליהודה.